

**TARTU ÜLIKOOL
EESTI KEELE ÕPPETOOL**

**OSAALUSEGA LAUSEMALLIDEST
EESTI JA SOOME KEELES**

DIPLOMITÖÖ

**Kaja Tullus
Filosoofiateaduskond
Eesti filoloogia
kaugõppeosakond**

**Juhendaja
Reet Kasik
Professori kt.**

Tartu, 1994

SISSEJUHATUS

Kõigepealt pean selgitama, miks ma olen võtnud eesti keele osaaluse kasutamise uurimisel vaatluse alla ka osaaluse soome keeles. Pean selleks kõigepealt esitama ja vastama küsimuse, mis on kontrastiivne analüüs, miks ja kuidas seda kasutatakse. Teen seda refereerides põgusalt Kaisa Häkkise artiklit "Kontrastiivisest kielentutkimuksesta" (FENNISTICA 8, ABO AKADEMI, "Kontrastiivisest tutkimuksesta", Turku, 1987, lk. 5-25).

Kontrastiivse analüüsi esimeseks katseks võib lugeda Jan Baudouin de Courtenay 1902. aastal ilmunud slaavi keelte võrdlevat keeleõpetust. De Courtenay'ist ning tema ideede edasiarendajatest - Praha koolkonna keeleteadlastest sai alguse sünkrooniline vaatlus keelte võrdlemisel.

Teise maailmasõja järel tõusis märgatavalt huvi kontrastiivse keeleuurimise vastu, kuna suurenenud olid ka adekvaatse tõlkimise, samuti keelte õppimise vajadused. Kontrastiivse analüüsi abil hakati otsima süsteemi, mille abil saaks siirdada ühe keele ilmingud teise keelde vähendamaks õppimis- ja õpetamis-, samuti tõlkimisraskusi.

Kontrastiivse analüüsi pärisajaks saab nimetada uurimusi kahe või enama keele sünkroonsel kõrvutamisel ja vastavuskohtade võrdlemisel nende eri- ja ühisjoonte leidmiseks. Loomulikult on selline kõrvutamine lihtsam siis, kui võrreldavad keeled on ehituselt sarnased, ehituslikult ja funktsionaalselt suuresti erinevate keelte puhul pole vastavuskohtade määratlemine ja neis olevad erinevused enam ühesed, vaid mitmetasandilised, st. keelte ekvivalents võib avalduda mitmel tasapinnal.

Kontrastiivse analüüsi tulemusena on tehtud suuri samme adekvaatse tõlke saavutamiseks. Võrdväarsuse kindlustamiseks on tarvis arvestada kõiki keele tasandeid, et ühe keele ilmingud adekvaatselt edasi anda teises keeles. Üheks äärmuseks on püüda anda edasi tähendus arvestamata morfoloogiat ja süntaksit,

suureks ohuks on seejuures vormiline ühekülgsus. Teine äärmus on formaalne samaväärsus, nn. ~~sõna-sõnaline tõlge~~, mis annab küll kõne edasi võimalikult samavormiliselt, kuid tähenduslik külg võib moonduda.

Võrdlust võib ~~tõlgendada~~ erinevalt sõltuvalt sellest, mis on lähtekohaks ja mis tulemiks. Kui lähteks on üks ja tulemiks teine keel, siis taoline võrdlus peab andma süsteemse ja kõike katva kirjelduse.

Kontrastiivse uurimuse kasutamine on toonud kaasa ~~põhimõttelisi muudatusi ka keeleõppimisse~~, kus varem teineteisest järsult eristati (ema)keele omandamine ja ~~(võõr)keele õppimine~~. Kontrastiivse võrdluse tulemusena kasutatakse järjest enam nn. sisse elamist teise keelde.

Kuigi kontrastiivset uurimust peamiselt määratletakse kahe või enama keele sünkroonse ~~võrdlusena~~, võib seda vaadelda lähtena kõigile keelt puudutavatele uurimustele. Isegi kui vaadeldakse vaid üht keelt, on tarvis selle ilmingute täpsemaks mõistmiseks ja kirjeldamiseks otsida vastavaid ehitusi teistest keeltest. Keele kirjeldamisel tuleb kasutada samasid kategooriaid, mis on olemas teiste keelte kirjeldamiseks. Iga keele reeglipärasused tulevad paremini esile siis, kui neile hakatakse otsima vasteid teistes keeltes.

Kontrastiivset analüüsi läheb tarvis kõigil keele tasanditel: nii saab häälikuõpetus keeli võrrelda ja kirjeldada fonoloogia ja foneetika alustelt; morfoloogia uurida kategooriate vastavust, kategooriasse kuuluvaid üksikuid osasid, morfeemide laadi, määra, jaotusi; sunnaks võrrelda põhiehituse siseseid konstruktsioone, lausetüüpe; leksikoloogia vaadelda idioome ning sugulaskeelte puhul uurida, millised algkeeles sarnased sõnad on omandanud uue tähenduse, sama kehtib ka laensõnade ~~võrdlemise~~ kohta laenualuse keelega.

Peamiseks raskuseks kontrastiivse analüüsi juures on selle ebaühtlus ja kesksete käsitluste ebamäärasus ning mitmetitõlgendatavus. Tõsiasi on, et keeled peegeldavad loogiliselt maailma sõnadega eri viisil. Mõne nähtuse tarvis on ühes keeles mitu sõna, mis jagavad ta alanähtusteks, kusjuures samas on mitu nähtust koondatud ühe sõna alla. Ka sellised

erinevused keeltes on tarvis üles leida ja kirjeldada. Keelepedagoogika seisukohalt kerkivad samal moel raskused üles süntaksi ja leksikoloogia piirimal. Võrraid keeli õppides - õpetades tekitavad raskusi sellised süntagmad, mida on küll põhjendades võimalik mõista, mitte aga toota emakeele seaduste abil. Tarvilik on kontrastivism ka stereotüüpselt esinevate vigade ringide ning ühepoolset keeles olevate struktuuride juhtude uurimisel. Keelekompetentsi kuulub ka võime valida keeles olemasoleva vahel.

Lõpuks tuleb rõhutada, et kontrastiivne uurimus ei ole üksnes teooria või koolkond, vaid pikem uurimisenägemus, mis on võimeline sobituma eri teooriate teenistusse. Sünkroonse võrdluse konkreetne kasutus sõltub juba iga uurija teoreetilisest taustast ja tema uurimuse objektist ning eesmärgist.

Püüan oma töös välja selgitada, millistel juhtudel ja kuidas eesti keeles kasutatakse osaalust. Uurides osaaluse kasutamist eesti keeles on mõttekas võrrelda selle kasutamist soome keeles, kuna soome keele näol on tegemist lähedase sugulaskeelega, milles samasugune nähtus on olemas. Taolises võrdluses võib ehk esile tulla eesti keele osaaluse kasutamise tendentse, mida muidu poleks võimalik märgata. Samuti püüan nii selgust saada, kas, millal ja millised konkreetselt võivad olla erinevused partitiivi valikul subjekti käändena eesti ja soome keeles.

Töö esimeses peatükis vaatlen, millised on eesti ja soome keele grammatikates esitatud osaaluse esinemistingimused. Eesti keele osaaluse esinemistingimuste selgitamiseks olen kasutanud raamatuid "Eesti keele lauseõpetuse põhijooned 1." (K. Mihkla, L. Rannut, E. Riikoja, A. Admann, Tallinn, 1974) ja "Eesti keele lihtlausete tüübid" (H. Rätsep, Tallinn, 1978). Soome keele osaalusest ülevaate olen kokku saanud raamatu "Nykysuomen lauseoppia" (A. Hakulinen, F. Karlsson, Helsinki, 1979) ning artiklite "Totalisuus ja partiaalisuus suomen lauseopin käsitteinä ja termeinä" (G. Karlsson, SANOMIA, Turku, 1979, lk. 45-61), "Partitiivisubjektin toiset juuret. Eräs kvantiteetin

ilmaiusjärjestelmän ilmentymä" (V. Yli-Vakkuri, SANOMIA, Turku, 1979, lk. 155-193), "Normaalilause ja eksistentsiaalilause" (A. Hakanen, SANANJALKA, 14/1972, lk. 36-74) põhjal.

Peatüki lõpus teen kokkuvõtte, et selgitada, kas on osaaluse esinemistingimuste määratlemisel erinevusi ja kui on, siis milliseid.

Teises peatükis annan ülevaate eesti keele osaaluse kasutusest. Olen analüüsiks erinevatest kirjandusteostest välja kirjutanud 300 osaalust sisaldavat lauset. Nende lausete najal vaatlen, milliste verbidega kasutatakse osaalust sagedamini, samuti püüan välja selgitada, millised H. Rätsepa uurimuses esitatud lausemallid esinevad sagedamini osaalusega lausetel ning kas ja milliseid lisatingimusi esitab osaalusega lause kasutajale.

Töö kolmandas peatükis - eesti ja soome keele osaaluse kõrvutatavas võrdluses - kasutatava materjali eest olen ma tänu võlgu SCLOMB-ile ning pean siinkohal oma kohuseks lühidalt selgitada, mis see on. Teen seda refereerides "Studia Comparativa Linguarum Orbis Maris Baltici 1" (Toim. V. Yli-Vakkuri, Turku, 1993, lk. 9-12) sissejuhatavat artiklit "Tutkimushanke Itämeren piirin kieliopillinen vertailu - Studia comparativa linguarum orbis Maris Baltici".

Uurimusprojekti SCLOMB, mis on välja kasvanud 1982. aastal Tampere ülikoolis alustatud "Soome ja eesti keeleõppimise võrdluse" süntaksi uurimisest, eestvedajaks on Turu ülikooli soome ja üldkeeleteaduse instituut ning alguse sai see projekt 1991. aastal.

Uurides eesti ja soome keele süntaksi ühis- ja erijooni leidis kinnitust asjaolu, et algläänemeresoome keeltele on avaldanud edasises arengus mõju naaberkeeled: soome keelele enim rootsi ja eesti keelele saksa keel. Kui eesti ning soome keel milleski erinevad, siis on see johtunud kas siis iseeneslikest keelesisestest arengutendentsidest või mõne keele mõjust. Soome ja eesti keele võrdlus naaberkeeltega saab anda

vastuse erijoonte päritolule ja olemusele.

Sellele uurimusprojektile on suureks abiks, et Euroopas on olemas arvukaid uurimusi keeletüpoloogia vallas. SCLOMB-il on valminud lai samanimeline korpus, mille tekstibaas toob esile taolisi keelteväliseid pragmaatlilisi ühis- ja erijooni, mis jäävad väljapoole keeletüpoloogide uurimusi. Võrdluse all on soome, rootsi, eesti, saksa, leedu ja vene keel. Korpuses on esitatud kõigi vaadeldavate keelte paralleelsed tõlked vastavatest lausetest, mis pärinevad iga uuritava keele ühest ilukirjanduslikust algupärandist.

Kõiki uurimisprojekti materjale säilitatatakse Turu Ülikooli Lauseõpetuse arhiivis.

Minu kasutada oli SCLOMB-i korpuse materjalidest soome ja eesti keele paralleellaused kahest teosest: Mati Undi "Sügisballist" ja Veikko Huovise "Havukka-Aho ajatelijast", milledest esimene on algupäraselt kirjutatud eesti ja teine soome keeles. Olen oma töö jaoks välja valinud lausete hulgast need, mis algupärandis sisaldavad osaalust ning vastava tõlkelausega kõrvutades püüan välja selgitada võimalikke ühis- ja erijooni osaaluse kasutamisel kummaski keeles.

Töö lõpus esitan kokkuvõtte töö jooksul ilmsiks tulevatest osaalusega seotud nähtustest eesti keeles ning nende nähtuste vahekorrast soome keelega.

1. OSAALUSE ESINEMISTINGIMUSTEST

1.1. EESTI KEELES

Eesti keeles on subjektikäändeid kaks: nominatiiv ja partitiiv. Põhiline neist on nominatiiv, kuid üsna arvestatav hulk on ka partitiivi-käändelise subjektiga lauseid.

Refereerin lühidalt raamatu "Eesti keele lauseõpetuse põhijooned I" (K. Mihkla, L. Rannut, E. Riikoja, A. Admann, Tallinn, 1974) tegemaks ülevaate osaaluse esinemise tingimustest, kasutades mõningate kohtade täpsustamiseks ka H. Rätsepa uurimust "Eesti keele lihtlausete tüübid" (Tallinn, 1978).

Aluse vormivalik eesti keeles sõltub mitmetest asjaoludest: öeldise laadist, aluse jaotatavusest või jaotamatusest, aluse määratusest või määramatusest, lause jaatavast, eitavast või kahtlevast sisust.

Osaaluse esinemine sõltub öeldisverbist ja lausemallilaadist. Osa- ehk partsiaalsubjekt eesti keeles esineb ainult sihitute ehk intransitiivsete verbidega, transitiivse verbiga vaid sellisel juhul, kui koos predikaadiga pole lauses objekti. H. Rätsep oma uurimuses toob esile ka, et suurestu sõltub osasubjekti kasutamine sellest, missuguse tähendusega on verb. Ainult teatud verbid lubavad eesti keeles kasutada sõltuvalt lause sisust nii osa- kui täissubjekti.

Kõige sagedamini esineb osaalus lauseis, mis näitavad kas olemasolu üldse või mingis situatsioonis, aga ka olukorra muutust või üleminekut ühest olukorrast teise või liikumist, kusjuures neis lausetes öeldised ennekõike näitavad alusega märgitu olemasolu või puudumist. Sellest lähtuvalt nimetatakse neid lauseid olemis- ehk eksistentsiaallauseiks.

Öeldistäitega lauseis saab osaalus esineda juhul, kui seal predikaat on tähenduses 'olemas olema', samuti da - infinitiivi vormilise öeldistäitega.

Kui predikaadiks on verbiühend 'tarvis (vaja) olema (minema)', on subjekt alati partitiivis.

Osasubjekti kasutusvõimalus sõltub ka lause eitavast, kahtlevast, jaatavast sisust, samuti subjektsõnaga märgitud mõiste jaotatavusest/mittejaotatavusest, definiitsusest/indefiniitsusest, määratusest/määramatusest.

Sisult eitavas või kahtlevas eksistentsiaallauses esineb ainult osaalus, kusjuures pole oluline, kas alus on jaotatav või jaotamatu. Sealjuures ei väljenda alus mitte osa vaid terviku puudumist.

Jaatavas eksistentsiaallauses esineb alus partitiivikäändelisena vaid sel juhul, kui alus on jaotatav, st. kui aluseks on abstraktsed substantiivid, ainet või kogumõistet märkivad sõnad või sõnad mitmuses. See kehtib ka muude nimisõnaliselt kasutatavate sõnade kohta. Sõltuvalt kontekstist võib ka mõni muidu konkreetne sõna olla ülekantud tähenduses ja seega antud lause piires jaotatava loomuga.

Jaotatava alusega jaatavas lauses on osaalus juhul, kui ta väljendab selle sõnaga nimetavas käändes väljendatavast tervikust mingit ebamäära osa. Kui aluse osa on määratud, siis esineb ainult täisalus.

Kui öeldiseks on ühendid "tarvis/vaja minema/olema", siis pole aluseks oleva sõna jaotatavusel ja määramatusel tähtsust, sama kehtib ka sidekriipsuga ühendatud ainsusliku kaksikaluse kohta. Neil juhtumel on lauses alati osaalus.

H. Rätsep on uurimuses "Eesti keele lihtlausete tüübid" (Tallinn, 1978) vaadelnud, millised lausemallid on keeles vastuvõetavad. Käsitletud on uurimuses kontekstivabasid lihtlauseid, st lauseid, mis on vastuvõetavad ka väljaspool konteksti, isoleeritult. Esitatud on eesti keeles teoreetiliselt võimalike lihtlausete lausete põhi- ja alamallid oma obligatoorsete lauseliikmetega, s.t. lauseliikmetega, mille puudumisel jääks lause poolikuks.

1.2. SOOME KEELES

Valma Yli-Vakkuri oma artiklis "Partitiivisubjektin toiset juuret. Eräs kvantiteetin ilmaisuusjärjestelmän ilmentymä" (SANOMIA, Turku, 1979, lk. 155-193) ütleb, et viimastel aegadel

soome keeleteaduses juurdunud käsitle kohaselt osaalus esineb eksistentsiaallauseis, st. lauseis, mis väljendavad subjekti olemasolu, olemasolu lakkamist või liikumist. Samas artiklis toob ta esile, et eksistentsiaallause subjekt võib olla nominatiivis või partitiivis sõltuvalt sellest, kas sõna on jaotatav või jaotamatu: väitlauses partsiaalsubjektiks olev sõna peab olema jaotatav, kahtlevas, eitavas ja küsilauses võib olla ka jaotamatu sõna.

Muudeks välisteks eksistentsiaallause märkideks on ta nimetanud pöördõnajarje ja muutumatult isikulise tegumoe ainsuse kolmandas pöördes oleva predikaatverbi, mida küsilause määritlemisel aga normaal- või eksistentsiaallausena ei saa arvestada. Nõnda ei pea mitmed keeleteadlased võimalikuks küsilausete eristamist kõigil juhtudel või peavad neid piiripealseiks. On siiski kaks lausetüüpi, milles kunagi pole võimalikuks peetud osaalust, need on transitiiv- ja nominaallause.

Üldjoontes sama on osaaluse kasutamisest kirjutatud ka teistes minu poolt kasutatud uurimustes. Aimo Hakanen oma uurimuses "Normaalilause ja eksistentsiaallause" (SANANJALKA 14/1972, lk. 36-74) väidab soome keele laused põhistruktuurilt jagunevat kahte teineteisest suuresti erinevasse kategooriasse: eksistentsiaallauseteks ja normaallauseteks. Mõlemad kategooriad on soome keeles tavapärased, kuid normaallausete valik on mitmekesisem. Normaallause kriteeriumitena toob A. Hakanen esile kongruentsi subjekti ja predikaadi vahel, nominatiivikäändelise subjekti ja reeglipärase sõnajarjekorra (subjekt asub predikaadist eespool).

Teine põhitüüp on eksistentsiaallause, mille erijuhtumiks loeb autor omajalause. Eksistentsiaallause formaalsete kriteeriumidena toob ta välja predikaadi intransitiivsuse (lauses ei või kaasneda predikaadiga objekti ega predikatiivi), kusjuures predikaat on alati isikulise tegumoe ainsuse 3. pöördes. Teise kriteeriumina esitatakse kongrueruva subjekti (seega ka noomenfraasi haru) puudumine, kusjuures subjekti käändeks saab olla kas nominatiiv-akusatiiv või partitiiv. Väiteksistentsiaallauseis subjekti käändevaliku määravad ära

semantilised kriteeriumid (v.a. eituslause, mille subjekt on eksistentsiaallause puhul ainult partitiivivormiline).

Reeglid, mis määravad ära partitiivi kasutamise subjekti käändena esitan toetudes F. Karlssoni ja A. Hakulise õpikule "Nykysuomen lauseoppia" (Helsinki, 1979) ning G. Karlssoni artiklile "Totaalisuus ja partiaalisuus suomen lauseoppin käsiteinä ja termeinä" (SANOMIA, Turku, 1979, lk. 45-61). Viimases näidatakse, et kuni selle sajandi keskpaigani oldi arvamusel, et partitiivi valik subjekti käändena väljendab subjekti osalisust, kuid taoline lähenemine oli ühekülgne. Partitiivivormiline subjekt võib väljendada teadaolevast tervikust osa, aga ta võib väljendada ka ebamäärase suurusega tervikut.

On ilmne, et subjekti põhikääne on nominatiiv, kuna seda saab iga verbiga kasutada. Partitiivi kasutamisalal subjekti käändena on tunduvalt kitsam. Väitlausestes on kolm tegurit, mis mõjustavad partitiivsubjekti esinemist. Kõigepealt subjektiks oleva sõna määratus ja jaotatavus, osalus võib olla vaid jaotatava sõna määritlemata osa märkimiseks, sellele liitub tihti ebamäärast hulka märkiv kvantoratribuut. Ainsuse osastavat kääned kasutatakse jaotatava sõna, so. ainet, kollektiivi või abstraktset mõistet märkiva sõna puhul. Mitmuse osastavat kääned aga kasutatakse kas mingi jaotamatu sõna või ka siis jaotatava sõna ebamäärase paljususe märkimiseks, sellisel juhul on tegemist osaga kõnelejale teadaolevast kogumist, mitte ebamäärase hulgaga. Teise mõjutava tegurina tuuakse välja partitiivsubjekti kasutamise võimatus lauses koos objekti või öeldistäitega, nende puududes võib ka transitiivverbi puhul olla osalus.

Kolmas osaaluse esinemist mõjutav tegur on noomenfraasi ja verbi nõrk ühendus lauses, kus on subjekt ja võimalikult üks või rohkem adverbial. On tehtud arvukaid otsinguid leidmaks verbi tähenduspiirid, millistega sellise ehitusega laused võimaldaksid osaalust. Need on kõigepealt lauses eeldatav selge olemasolu väljendus (üsna sageli neis lauseis ongi kohaadverbial). Mida omasem on verbile see olemisvõime ja lokaalsuse võimalus, seda sagedamini võib temaga ette tulla

osaalust. Veel esineb osasubjekt sageli verbidega, millel on tegemist tundmuse või meeltega, st. verb, millega on võimalik abstraktsusi väljendada.

"Nykysuomen lauseoppia" (A. Hakulinen, F. Karlsson, Helsinki, 1979) toob välja, et tegelikult on osaalust sallivate verbide hulk avatud, pole teada, kui palju on soome keeles verbe, millega partitiivsubjekti esinemine on võimalik. Teisalt on uurimustest tulnud ilmsiks, et see partitiivsubjekti kasutamisel aktiivsete verbide hulk on üsna kitsas. Esitatud on Wähämäki 1975. aastal 1349 osaalusega lause põhjal tehtud uurimuse tulemused. Kümme aktiivseimat osaalusega lauseid moodustavat verbi leiti olevat 'olla' (54,8%), 'tulla' (8,5%), 'tapahtua' (6,5%), 'kuulua' (3,2%), 'näkyä' (2,2%), 'syntyä' (2,1%), 'esiintyä' (1,6%), 'aiheutua' (1,5%), 'sattua' (1,3%), 'jäää' (1,3%), millised katavad 83% kõigist osaalusega lausetest. Nagu näha, need verbid näitavad kõik olemasolu, samuti ühest seisundist teise liikumist, st. olukorra muutust. Just need verbid sobivad hästi lausetesse, kus on olemas kas koha- või kvantoriilming. Üldse esines selle uurimuse lauseis 98 verbi, neist 54 ainult ühe korra.

Ühe partitiivsubjekti võimalusena on toodud subjektifraasi passiivsus lausetes, kus subjekti hulk on määratlemata; tegevus neis lausetes jääb tagaplaanile.

Eituslausetes on partitiivi valik subjekti käändena sagedasem kui väitlauses, sest siin ei tule arvestada subjektsõna jaotatavusega. Subjekt ei või olla partitiivis, kui lauses on objekt või predikatiiv ja kui see lause sisaldab valentsiadvērbiaali, või kui see on tähenduslikust küljest sobimatu. Eituslauses osaalus ei eita mingit osa, vaid tervikut.

A. Hakanen ("Normaalilause ja eksistentsiaalilause", SANANJALKA 14/1972, lk. 36-74) toob kolmanda eksistentsiaallause kriteeriumina välja ebareeglipärase sõnajärjekorra (predikaat on subjektist eespool), üldjuhul enne predikaati on mingi advērbiaalmäärus, mis isegi mitte obligatoorsena näib kuuluvat põhistruktuuri. Tavalisemad on koha- ja omaja-, aga esineb ka öeldistäite- ja ajamäärust. Ta

rõhutab ka, et kuigi soome keeles on sõnajärjekord vaba, ei tähenda see, et sõnajärjekorra muutus ei tooks kaasa lause sisu muutust. Sõnajärjekorra rõhuasetusest tulenevat muutlikkust võib õigeks pidada seni, kuni süntaktilise ja morfoloogilise tasandi formaalsed kriteeriumid suudavad hoolitseda semantilise tasandi adekvaatsuse eest.

A. Hakanen rõhutab aga ka, et ainult vormikriteeriumidega eksistentsiaallauset ei saa määratleda, lisaks süntaksiseadustele on ka semantilised seadused. Eksistentsiaallause predikaat väljendab olemas olemist, olema tulemist, olemast lakkamist, liikumist või üleminekut teise olukorda. Lisaks ei ole subjekt aktiivselt toimiv ja tegevust käsitatakse kollektiivsena. Eriti sageli esineb neis lausetes eksistentsiverbide nurgakivi '(olemas) olema'. Eksistentsiaallausele omane on 'aspekt', sellise seiga ilmnemine, kas lauses on teada, tuntud, määratletud või teadmata, tundmatu, enne mainimata suurus. Eksistentsiaallauses võib olla nn. kontekstiaspekt, samuti kvantitatiivne definiitsus / indefiniitsus, tegevuse resultatiivsus / irresultatiivsus, eksistentsiaallausele omane omistuskonstruksioon, kas omaja-, koha- või muu määrus.

1.3. ÜHIST JA ERINEVAT

Osaaluse käsitletus eesti ja soome keele grammatikates on põhjoontelt ühesugune. Mõlemas keeles loetakse partitiivset subjekti võimalikuks eksistentsiaallauseis, st. lauseis, mis väljendavad olemasolu üldse või mingites tingimustes. Soome keele kohta oli minu kasutada ka eksistentsiaallause vormiliste ja semantiliste tingimuste kirjeldus, mida mul eesti keele eksistentsiaallause kohta polnud. Osa soome keele eksistentsiaallause kohta esitatud kriteeriume esineb lühidalt kokkuvõetuna ka minu kasutatud eesti keele osaalust puudutavates töödes. "Eesti keele lauseõpetuse põhijooned" (K. Mihkla, L. Rannut, E. Riikoja, A. Admann, Tallinn, 1974) ei

esitanud küll osaaluse esinemistingimusena muutunud sõnajärjekorda, kuid toetudes H. Rätsepa lausemallide uurimusele võib öelda, et sama nähtust tõdetakse ka eesti keele grammatikas. Puudutatud pole "Eesti keele lauseõpetuse põhijoontes" (K. Mihkla, L. Rannut, E. Riikoja, A. Admann, Tallinn 1974) ka osaaluse esinemise vahekorda adverbiaalidega, kuid taas toetudes H. Rätsepa uurimuse "Eesti keele lihtlausete tüübid" (Tallinn, 1978) lausemallidele võib öelda, et olulisi lahknevusi ei esine selleski osas. Eesti keele grammatikates polnud ka välja toodud eraldi nõudena predikaadi esinemist isikulise tegumoe ainsuse 3. pöördes.

Subjektsõnale esitatavad nõuded on mõlemas keeles ühesugused, seetõttu ei hakka ma neid siinkohal uuesti vaatlama.

Mõlema keele uurijad nimetavad öeldisverbi laadi üheks osaaluse kasutust mõjutavaks teguriks. Tõdetakse, et osaalus on välistatud transitiivse verbiga lauses, st. lauses, kus on sihitis. Erinevusena tuleb siin esile soome keeles välistatav osaalus ka öeldistäite esinedes, eesti keeles peetakse aga da-infinitiivilise öeldistäitega lausetes võimalikuks osaaluse kasutamist. Samuti pole soome keele grammatikates välja toodud eesti keeles verbiühendite 'tarvis/vaja minema/olema' esinemist alati koos partitiivse subjektiga, mis on aga ka loomulik, kuna soome keeles on selle verbiühendi asemel ühesõnaline verb, mida pole tarvis eraldi käsitleda.

Mõlema keele uurijad täheldavad, et kõigi verbidega ei saa osaalust kasutada semantilistel põhjustel, kuid pole teada, kui suur hulk verbe võimaldab osaalust. Eesti keele kohta on tänu H. Rätsepa uurimusele osaalusega esineda võivate verbide loend olemas, kuid minu kasutatud materjalides polnud andmeid osaalusega lausete moodustusel aktiivsemate verbide kohta nagu oli soome keelt puudutavates materjalides, kuid ses osas saab ehk mingil määral võrdlusaluseks võtta käesoleva töö teise peatüki.

2. OSAALUSE KASUTAMINE EESTI KEELES

Kirjutasin oma töö tarbeks kirjandusest suvaliselt välja 300 osaalusega lauset eesmärgiga välja selgitada, milliste predikaatverbidega esineb osaalust sagedamini, millised H.Rätsepa poolt esitatud lausemallid esinevad sagedamini, millised on haruldasemad. Samuti püüan selgust saada, millised lisatingimused esinevad osaalusega lausetes.

Jaatavate lausete puhul (töös on nad tärnikesega lause algul märgitud) vaatlen ka, millised sõnad esinevad sagedamini antud malli juures alusena, kas ja millised täiendid alusel on. Eitavate lausete puhul, mis subjektiks olevale sõnale tingimusi ei esita, ma taolist vaatlust ei teosta.

Algselt püüdsin ma vaadelda lauseid mallide kaupa, kuid see osutus võimatuks. H. Rätsep oma uurimuses ("Eesti keele lihtlausete tüübid", Tallinn, 1979), mille eesmärgiks on eesti keele lihtlausete vormilise ehituse ning selle ehituse oluliste joonte tingituse väljaselgitamine teatud lauseelementidest, on lähtunud kontekstivabadest lausetest, esitades teoreetiliselt keeles võimalikud lausemallid, millised on vastuvõetavad ka väljaspool konteksti. Kontekstisidusad laused aga on vastuvõetavad üksnes teatud kontekstis, seoses teiste lausetega. Sellega on seotud ka laiendite fakultatiivsus ja obligatoorsus. Kontekstivaba lause malli fakultatiivne laiend võib kontekstis obligatoorseks osutuda. Kuna väljakirjutatud laused on pärit otsesest keeletarvitusest, siis on siin suures osas tegemist kontekstisidusate lausetega. Võib kõne alla tulla vaid suurem või väiksem sõltuvus kontekstist. Pealegi ilmnes, et konteksti mõju osaalusega lausetele on üsna märkimisväärne. H. Rätsep oma uurimuses rõhutab ka, et tegelikku keelekasutust uurides konteksti ei saa arvestamata jätta. Seetõttu püüdsin ma leida mingeid ühisjooni, mis liidaksid mallid gruppideks.

Et eesti keele partitiivi esinemine subjekti käändena on võimalik üksnes eksistentsiaallauseis, st lauseis, mis väljendavad olemasolu kas üldse või mingites tingimustes,

samuti üleminekut ühest seisundist teise, tuli idee selgitada välja osaaluse kasutuse seotus just nende olemasolu tingimustega. Sel alusel olengi võtnud vaatluse alla laused tingimusrühmadena. Esimese rühma moodustavad laused, mis ei esita olemasolule lisatingimusi, nimetan neid oma töös olemasolulauseteks. Teistes rühmades on kvantorlaused, kohalaused, omajalaused ning tulenemislaused. Kohalaused olen ma jaganud omakorda kahte alarühma, need on lokaalse ja direktsionaalse kohaga laused.

Selliste rühmade kaupa ma nüüd alljärgnevalt vaatlengi neid kolmesada lauset, püüdes välja selgitada iga lauserühma iseloomulikud ning ka teistega ühised jooned.

2.1. OLEMASOLULAUSED

Esitangi kõigepealt laused, mis lihtsad olemasolulaused ilma mingite lisatingimusteta. Selle rühma all olen vaadelnud tinglikult ka väikseid lauserühmi, milles olevad lisatingimused pole ühegi teise rühma lisatingimustena vaadeldavad.

Olemasolulausetes tundub sõltuvat predikaadi ja subjekti järjekord ennekõike sellest, kummale kahest kõneleja peab tarvilikuks rõhku asetada. Seda niihästi liht- kui ka liitlausete puhul. Tõsi, pisut suurem hulk on lauseid, kus predikaat on subjekti ees, nende hulgas on ka umbes pooled jaatavad laused.

Need lihtolemasolulaused tunduvad olevat eriti mõjutatud kontekstist ja kõneleja soovist edasi anda oma suhtumist. Laused, kus subjekt on predikaadi ees, mõjuvad neutraalsemana, samas on nende hulgas ülekaalus eitavad laused. Sellest võib ehk järeldada, et tingimusena esinev modaalsus annab suuremad võimalused jaatavas lauses osaalust kasutada.

Predikaatsõnana eelistatum olemasolulausetes on verb 'olema', kuid siiski on küllalt suur osakaal teistel olemasolu näitavatel sõnadel, eriti võrreldes kvantor- ja omajalausetega. Nii esineb siin predikaatverbina 'olema' 16 korral, 'leiduma' 4 korral, 'juhtuma' 2 korral, 'mööda minema', 'üle jääma',

'(pidama) jätkuma', ja 'sündima' 1 korral ning ühes lauses on predikaat välja jäetud.

Ilma igasuguste lisatingimusteta olemasolulausete rühmas hakkab silma tarvidus väljenduda mitte neutraalselt vaid anda edasi ka suhtumist, rõhutada konteksti. Sellele viitavad lisaks modaalsõnadele või -liidetele pronoomenitest täiendid või subjektid. Nända võib ehk öelda, et siiski on neilgi lausetel lisatingimus, nimelt modaalsuse ilming.

N+part V

Midagi silmaga nähtavat rohelist ei olnud.

/ et pääsemist ei olnud /

Vabu kohti ei ole.

/ et seisuste vaheseinu pole.

Kas aega pole või.

*/ ka kevadeid on olnud ja mööda läinud.

*/ küll juba kohti leidub, ~~kuigi ei ole mitte kõige~~ paremat ja kõige peenemat.

/ inimesi leidub ikka.

*Niipea kui midagi peaks juhtuma /

Imet ei sündinud /

/ ning pettust pole siin mingisugust?

V N+part

Ka ei ole halbu inimesi ega häid.

Ei haljast põõsast ega kärbitudki puud.

Ei ole sehukest meest /

/ ega olnud siis ka säärast väsimust.

Pole vaja mingit riidu ja ägedaid sõnu /

*Tean, et on midagi.

*Oli neid /---/ aga oli ka neid /

*Oli hullemaidki kohti kui patumajad.

*Oli leiba, oli kõrvast.

*Leidus ka naisi /

/ muidu poleks ühtki korda ega šigust.

/ kui pole olnud šiget tüligi.

Sest kui ei oleks töölist, ei oleks ka kapitalisti, ja kui poleks rahvast, poleks ka ametnikku ega keiserit.

Kui ei oleks olemas valgust, ei ühtki tähte ega tulesädet /

*Leidus küll alandlikkegi /

*Aga siiski jäi aega üle /

*Juhtus midagi /

*Peaks siiski jätkuma kainet mõistust /

*/ aga on teisigi niisuguseid- /

Eelmisele rühmale lähedane on järgnev väike rühm lauseid, kus on olemas ajamäärus. Võrreldes ilma määrusteta lausetega on siin pisut suurem ülekaal jaatavatel lausetel, ka pole siin märgata nii tugevat modaalsuse vajadust, kontekst antakse edasi ajamäärusega, mis paaril korral kannab modaalsel lisavarjundit. Ajamäärus on sõltumata sellest, kas tegemist on liht- või liitlausega, lause algul ning alus jääb lausete lõppu. 6 lauses näeme öeldisena 'olema'-sõna, 2 lauses 'tulena', 1 lauses 'ilmuma' ja kuulduma' ning väljendverb 'koku vuhtima'. Võrreldes ilma määruseta lausetega on siin rohkem orientatsiooniverbe. See asjaolu annab alust arvata, et võimalik oleks neid lauseid käsitleda ka kohalausetena (on ju aeg vaadeldav kohana ajas). Tuleb märkida sarnase joonena veel ka, et niihästi aja- kui ka kohamäärused viitavad väga sageli kontekstile, et nad sisaldavad tähendust, mis annab mõista, et kuulaja teab midagi selnevalt ajast või kohast, millest räägitakse (siis, nüüd, varem, seal...)

(Temp) V N+part V

/ kus varem sööklaid ei olnud.

/ nüüd aga pole vähematki elamist.

Veebruaris pole vist kunagi olnud nii valget ööd.

*Nüüd aga oli midagi muud.

*Sel hommikul on midagi erilist.

*Korraga kuuldus hüüdeid /

- * / aga nüüd ilmut laide pükstega venelasi /
- * "Küll tänavu vuhib neid koldu /
- * / ja võib-olla oleks ainult pahandust tulnud.
- * Vahest tuleb võeraid ka /
- * Kui on häid tüdrukuid, siis on ka kliente.

Omaette grupina võib välja tuua laused liitpredikaadi 'tarvis/vaja minema/olema'ga, mis eesti keeles alati esinevad koos osaalusega. Esineb siin lauserühmas ka erinevaid määrusi ning modaalsõnu, kuid nad ei tundu olevat obligatoorsed. Ülekaalus on siin jaatavad laused, kuid esineb ka eitavaid.

N+part V

- Muretsemist polnud sugugi tarvis /
- Viimast polnud peaaegu üldse tarvis /
- * Töölisi vaja.
- * Pilli oli vaja siis /
- * Naist oli vaja!
- * Pussi läks vaja siis /
- * Lohutust on meile kõigile tarvis.

V N+ad N+part

Igal juhul pole tal nähtavasti mind vaja.

N+tr V N+part

- / ja sinnerapääsemiseks polnud vaja muud kui palveid ja lapsemeelt /
- * Igaks loominguks on vaja vabadust.

Tõelisteks olemasolulauseteks on ka ma-infinitiivi inessiivivormilise määrusega laused. Enamikel juhtudest on selleks sõnaks 'olemas', kuid on ka liikumist väljendavaid sõnu 'hulkumas', 'liikumas', 'tulemas'. Ühes lauses on olema-verbi da-infinitiiviline 'ollagi', mis tundub olevat siiski kõnekeelne 'olemas' teisend.

Neis lausetes on määrusi, mis esinevad ka teistes

osaalusega lausetes: on kvantoraõnu, kohamäärusi; kuigi antud näitelauseste hulga sees pole omajamäärusega lauseid, ei julge ma lausete vähesuse tõttu järeldada, et omajamäärus oleks välistatud. Enamikul juhtudest on subjekt lause algul, kuid kaks lauset algavad ka predikaadiga, tõenäoliselt põhjustatuna liitlauselisusest.

Selles lauserühmas on võrdselt jaatavaid ja eitavaid lauseid.

N+part V V+mas

Tõde ei ole olemas.

Mind ei ole olemas.

Valgeid püsse pole vist küll olemas.

/ tööperet polnud enam ollagi.

*Midagi on tulemas.

*/ kas sõjakurjategijaid üldse olemas ongi.

*Niisuguseid oli linnas liikumas palju /

*On olemas lappesõlvesõpru /

Loc V V+mas N+part

*/ Eralast edelas, suures kroonu metsas, hulkumas kahtlasi isikuid.

Väike hulk oli lauseid, kus esineb erinevaid määrusi ning mis üsna tinglikult lihtolemasolu lausete rühma paigutatud, kuid kuna need laused moodustavad väga väikese osa kogu osaalusega lausete hulgast ning nad ei kuulu ka ühtegi teise rühma, käsitlen neid siinkohal. Tundub, et need laused, samuti kui teiste lauserühmade juures ilmsiks tulevad vähesed erinevate mallidega laused, on tegelikult parimaks kinnituseks keeles olemasolevatest võimalustest osaalusega lausete moodustamiseks ning et H. Rätsepa ("Eesti keele lihtlausete tüübid", Tallinn, 1978) esitatud võimalike osaalustega lausete hulk tõesti ka mingil ajal mingis kohas kasutatav on.

Lausetes on esikohal määrus ning lause lõppu jääb

alus, teine määrus või liitverbi mittekonjugeeruv osa. Kolmes lauses on öeldiseks 'olema', neist ühes koos modaalverbiga 'näima', teistes lausetes ongi liitverbid 'silma hakkama', 'ringi rändama' ja 'üle jääma'.

(N+kom) V N+part

Teiste pagulastega ei näi olevat palju sidemeid /

Minemisega polnud pikka juttu.

*Kolmanda kundega aga oli suuremaid raskusi.

*Noh, sellega on aega ka.

(N+tr) V N+part (Temp)

*Vooruslike neitside, vagade nunnade ja ausate pereemade
hämmastuseks /---/ rändas ringi käoemasid lausa päise päeva ajal.

(Temp) V N+part (N+el)

*Aga nüüd jäi aega igast plaanist üle /

N+el V N+part

Sakslannast ei hakanud muud silma /

Väike grupp on da-infinitiivilise predikatiiviga lauseid. Siinkohal tuleb tähelepanu juhtida sellele, et ka omajalauseste hulgas esineb da-infinitiiviga lausemalle, seal on aga da-infinitiiviline sõna atribuudiks. Kui da-infinitiivilise täiendiga omajalausestes oli omajamäärus lause algul ja subjekt predikaadi järel, siis need laused algavad enamasti subjektiga ja lause lõpus on predikatiiv. Vaid kahes lauses on predikaat subjektis, kuid kuna mõlemad on liitlaused, siis on just see asjaolu ilmselt põhjuseks sõnajärjekorra muutusele.

N+part V V+da

Sõdurit /---/ pole ikka veel näha.

Kedagi teist grupist pole näha.

Seda seal oli täpselt ette näha.

*Jah, niisugust meest, nagu temal, on küll vähe leida.

Toidupuuduse üle polnud põhjust nuriseda /

*/ kui on sega järele mõelda.

*Kaarte on valida mitmesuguseid /

2.2. KVANTORLAUSED

Märkimisväärse hulga osaalusega lausete seas moodustavad laused, milles esineb kvantorfraas. Tegemist on üsna erinevate hulgasõnadega (aja-, suuruse-, kaalu-, ...) Väga segadase sõnana esineb 'enam', millisega lauseid on ka kohamääruslausete hulgas. Mõnikord on raske määratleda, kas on tegemist atribuudi või määрусega, olen püüdnud seda teha, katsudes jõuda selgusele, kas osaaluse on tinginud just nimelt kvantorfraas.

Vaadeldes kvantorlausete predikaatsõna valikut - 'olema' (18) ning 'tulema' (1), 'leiduma' (1), 'esinema' (1) - võib oletada, et selliste lausete puhul on üsna ilmselt tegemist 'olema'-verbi pärismaaga. Kvantorlausete puhul hakkab silma ka, et pisut üle poole lausetest on jaatavad: 8 lauset on eitavad, ülejäänud jaatavad. Tundub, et kuigi selle malli puhul on kontekstivabas lauses kvantor sõna lause lõpus, lubab ta end rühmituse eesmärgil paigutada ka mujale.

N+part V Kvant

Läbiotsimisi ei tulnud selles ulatuses /

Ei nii häid inimesi änam leidu.

Värskeid hooldamise jälgi ei esinenud enam, ka mitte omandiõiguse tunnuseid.

Mõtteid ei ole enam. Sõpra samuti mitte.

Et sega enam ei ole /---/ kuna sega enam ei ole.

Ühtki neist varjudest /---/ polnud enam.

/ ja just sega üht ei olnud enam.

*Einestajaid on kolm.

*Väimalusi on tegelikult lõpasta palju.

* / neid oli rohkem.

*Vigu oli palju /

*Koorijuhte on olnud neli /

*Ja sõdajaid on veel palju teisi.

Ei ole enam illusioone.

/ et polnud enam toda ordutki ega noid kloostreid /

*Oli veel palju kurje kahtlusi /

*Nagu oleks veel midagi rasket alles.

*Veel on sega.

* / samuti nagu külluses on ka /--/ võrdkujundlikke,

kõlastruktuurilisi ja teisi ümberütluse ja tehnika üksikjooni /---/

*Ja nii palju seda oma küla pruudivara tol ajal oligi.

*Peale selle on siin juute, lätlasi, tatarlasi, kirgiise, poolakaid ja eestlasi.

On ka kvantorlauseid, kus lisandub kohamäärus või ajamäärus. Ajamäärusega kvantorlauseid on kõik kõrvallauseid ja eranditult on selleks määruseks kontekstiviiteline 'siis'. Kui kohamäärusega lausetes on alus lause algul ja kvantorsõna lõpus, siis ajamäärusega lausetes kas oma liitlauselisuse või millegi muu tõttu on sõnajärjekord muutlikum. Kuna näitelauseid on siiski liig vähe, ei julge ma sellest siinkohal mingeid järeldusi teha. Nagu ilma lisamäärusteta kvantorlauseteski, on ka siin predikaadi rollis 'olema', ühtegi teist sõna ei esine. Vahest on põhjuseks määrusest ette antud suurema kontekstilisuse tõttu vajadus säilitada öeldises neutraalsust või ka näitelauseite vähesus.

N+part V (Loc) Kvant

Vett polnud seal niigi sügavalt /

* / lätlasi on Pariisis võibolla palju rohkem kui eestlasi /

*Naisperet oli pulmas enam kui mehi.

*Neid päevi aastas oli vähe /
 *Sisulisi ja sisu-esteetilisi saladusi on "Kaljudes" ohtrasti /
 (Temp) V Kvant N+part
 / ja siis polnudki neid enam.
 / siis polnud enam vähematki lusti.
 / siis ei ole seal enam tuttavaid inimesi /
 / ega siis enam pidamist ole.

2.3. OMAJALAUSED

Osaalusega lausete ja seda just verbiga 'olema' lausete üheks levinumaks kasutusala on omajalaused.

33 lauset selles grupis on eitavad, kaks kahtlevad ja 6 jaatavad. Eitavate lausete taolist suurt ülekaalu selgitab asjaolu, et mitteomamise teatamiseks on osaalus ainuvõimalik. Omamise väljendamiseks muude lisatingimusteta kasutatakse osaalust suhteliselt vähe. Verbiks, mida kasutatakse predikaadina, on eranditult 'olema'. Märkida võib ka siin teatavat kontekstilisust: 28 lauses on omajamääruse rollis isikuline asesõna - kõnetatav peab eelnevalt teadma, kellest on jutt. - samuti erineb lausetes asesõna 'see' niihästi atribuudina aluse või omajamääruse juures kui ka omajamäärusena.

Enamik lauseid algab määrusega, millele järgneb öeldis ning subjekt on lause lõpus.

Nagu kvantorlausetes, nii ka omajalausetes on tihti lisaks olemas kohamäärus. Vahel on raske vahet teha, kas pole mitte tegemist kohalausega, siiski näib olevat tegu pigem omajalausetega, kus millegi (mitte)omamine seondub mingi kohaga. Samuti on üksikud lausemallid erinevate määrustega, kus näidatakse millegi (mitte)omamist mingiks otstarbeks, mingil ajal, mingis koguses. Eriti viimaste lausete puhul tekkis kahtlus, kas pole tegemist mitte

kvantorlausetega, kuid tundub siiski, et omajamäärusel on neis lausetes suurem rõhk.

N+ad V N+part

Lapsi neil ei olnud /

Nii rikkaid ja isemeelseid ~~sõpru~~ polnud Mardil kunagi olnud kui need kaks jõmmi.

*Midagi tal peab ikka olema /

*Mis tähtsust on sõnadel.

/ sest tal ei ole tunnet /

/ mul kahjuks ei ole aega.

Mul ei olnud üldse valikut.

/ sellel ei ole mõtet.

Mul ei ole südant.

Ivol endal ei olnud vanda /

Taavil ei olegi veendumust.

Et sel pole mõtet.

Kõigil pole ~~sõpra~~ olnud.

Ja mul ei olnud just probleeme /

Tal polnud kiiret ega sihti.

Sul ei ole ju enesel midagi.

/ ning sul pole isegi teist kuube /

Neil ei olnud ka lapsi /

Mul ei olegi sõpru.

Neil ei olnud ju päris sulgi /

/ et tal enesel poleks midagi selle vastu.

Sinul, isa, ei ole ka kultuuraasjadest põrmugi arusaamist.

Temal ei ole seda sisemist tuld /

/ aga sul pole ju isameest.

/ sel ei peaks olema mingisugust tähendust.

Kas Ivol on sidemeid ameerika võimudega?

/ kas teil on ka autosid?

/ kui paljudel on seda?

/ et tal sehukest viga ei ole.

Ei tal pole vaja kellegi sõprust /

*Mul on veel sarmi.

*Issandal on palju päevi /

/ pole neil äärt ega otsa.

25

V N+ad (Loc) N+part

/ pole meil siin suuremat vahtimist midagi.

Ei olnud tal mingit jahukorda nõel, ei mingit võltsi puna põskedel.

*Oli vist midagi veel Jüri Säävli mõttes /

Ole tema ohvitserist poegadel ka midagi võimu.

/ ei ole neil ka mingit viha vaesema inimese vastu.

*Loomulikult on mul vigu, nõrkusi...

*Loomulikult on mul olnud vahekordi naistega.

Nii ei jäänud talle muud võimalust /

Aja- ja muude määrustega omajalauseid on üsna väike hulk ja need tunduvad käituvat üsna sarnaselt kohamäärusega omajalause~~tele~~ predikaadiks on kõigis 'olema' ning vastupidiselt lihtsalt omajalause~~tele~~ on jaatavad laused ülekaalus. Nende lausete erinevad mallid näitavad taas, et keeles tegelikult kasutatakse enamkasutatavate lausemallide kõrval ka teisi lausemalle vastavalt vajadusele.

N+ad V (N+tr) (Temp) N+part

*/ Sul oli ju selleks annet juba vanasti.

N+ad V (Temp) N+part

*Tal oli sel kevadel veelgi õnne.

*/ temal nüüd palju tegemist ja jooksmist.

Meil ei tohi olla praegu vanemaid ega omakseid.

*Sel kevadel tal oli lihtsalt hullupööra õnne.

*Täna oli tal siiski niipalju aega /

*Siis oli aga Jüri äkki vaja uusi linnariideid.

N+ad V Temp N+part Loc

Ent Martinil polnud sel laupäeva õhtul und meeleiski /

*Almal oli olnud enne pulmi palju unistusi tulevasesst tegavusest
Lool.

Omajalause~~te~~ hulgas on ka kvantoriilminguga lauseid, millest mõnedel veel lisaks kohamäärus. Need

on enamikel juhtudel kontekstisidusad laused, kus sõnade järjekord sõltub kõneleja soovast, kusjuures omajamäärust lause lõppu kunagi ei jäeta, kuid kvantorsõna oma tavaliselt lõpupositsioonilt on tõstetud ettepoole.

N+ad V N+part Kvant

/ tal pole ei pussi ega lõõtspilli enam.

Aga kui inimesel ei ole enam tervist /

/ kas tal enam on habetki.

*Mul on endalgi probleeme küllalt.

*Meil on nii palju kohutavat minevikku ja monumente igasugustele võitlejatele ja vabastajatele.

*/ ning mul on aega veel rohkem!

/ kas tal jätkub piisavalt jõudu ja närvi kõige selle suhtes, /

Pole mul aega ühtigi

N+part V Kvant (N+all)

*Paberit on küllalt nende /

V N+ad Kvant N+part Loc

*On ka minul küllalt sõpru kõrgete härrade hulgas /

/ - pole mul enam õiget riiet ega jalavarju.

(N+el) V N+ad N+part

*Neist on Sebastianil "ainult veidi aimu".

N+part N+ad (Temp) Kvant

*Ainult aega kõigil heinaajal vähe.

Nüüd ei ole tal enam mitte midagi.

Eraldi grupp moodustub ka omajalusetest, kus da-infinitiiviline täiend.

Kõigil neil on omajamäärust lause algul, ning da-infinitiiviline aluse järeltäiend asub lause lõpus. Ka siin on märkimisväärne ülekaal just mitteomamist näitavatel lausetel ning kindlas ülekaalus on eitavad laused. See ennab alust arvata, et need laused on lähedased ilma lisatingimusteta omajalausetele. Subjektsõnaks on eranditult abstraktsed sõnad.

N+ad V N+part V+da

Taavil ei ole põhjust selles kahelda.

/ et sul pole õigust minust tüdineda.

Ning Lokil polegi aega vastust oodata /

Ja Tähve noorikul polnud mingit tahtmist oma ilusat nahka rikkuda.

Tal polnud mingit tahtmist minna /

Neil ei ole mingit salaasja kõnelda /

Ka pruudil polnud põhjust oma tulevast häbeneda.

N+ad V (Temp) N+part V+da

/ mul pole tõesti tahtmist vastu ööd edasi kihutada.

*/ et neil oli aasta tagasi põhjust arvata /

N+ad V Kvant V+da

*/ ja kel oli küllalt hääbematust seda ära juua.

2.4. KOHALAUSED

Väga suure hulga osaalusega lausetest annavad kõikvõimalikud kohamäärustega laused. Nagu eespoolt nähtus, kasutatakse üsna tihti kohamäärust ka teistes lausetes ning tihti on kontekstisidusate lausete puhul raske määratleda, millal konkreetselt on tegemist obligatoorse kohamäärustega. Olen võtnud kohamäärustega laused vaatluse alla kahes eraldi rühmas, esimeses on lausungi hetkel liikumatu (lokaalne) koht, teises mingil moel muutuv (direktsionaalne) koht (kust, kuhu, kust kaudu), sest kui mitte muu, siis verbivalik on neis lauserühmades mõneti erinev.

2.4.1. LOKAALKOHALAUSED

Nagu näitelausest nähtub, on tavakohane asetada kohamäärust lauses esikohale. Esineb küll ka lauseid,

kus lause algab modaali, ajamääruse või subjektasõnaga, kuid nende puhul on tegemist üsna ilmselt kontekstist tingitud järjekorraga, millist neutraalolukorras ei esineks, kuid kontekstiliselt obligatoorne määrus asetatakse tihti kontekstivabalt obligatoorsest määrusest ettepoole lauserõhulisse kohta. Selles lauserühmas on tunduvalt mitmekesisem õeldisverbi valik, kui teistes osaalusega lausetes. Ka on siin valdav enamus lauseid jaatavad. Märkida tuleb siin ka subjektasõnade seas esinevat suuremat hulka konkreetseid sõnu, rikkalikumalt täiendeid, ning palju vähem asesõnu mistahes positsioonil. 'Olema' on selles grupis õeldiseks ainult 22 lauses, selle kõrval on näiteks asendit või seisundit peegeldavaid verbe: lebama, näima varjunevat, kuuluma, leiduma(5), esinema(2), logelema, hingitsema, askeldama, rabelema, kipitama, kõdunema, toimuma; ning samuti liikumist kirjeldavaid verbe: rändama, rahmlema, roomasklema, sadama, liikuma (2), sibama, lisanduma, kerkima, sigima, juhtuma (2). Huvitav on ka see, et mõnes lauses esineb mitu kohamäärust, mis paiknevad siis kahel pool õeldist, mõned neist teistest kohamäärustest on tegelikult direktsionaalid (just orientatsiooniverbidega lausetes), mistõttu oleks ehk õigem need laused paigutada nn. muutuva koha määрусega lausete hulka, ent kuna rõhk tundub siiski olevat enam paikse koha määрусel, olen nad siia jätnud.

N+part V Loc

Kahju, et lõõtspilli kaasas ei ole.

Ega teda siin linnas põlegi.

Ahju ega pliiti seal pole.

Teie vanameest ei olegi veel kodus.

Vabadust ei saa üldse olla punase terrori all.

*Pilvi on ju kõikjal.

*Sellist asja juhtub sõjas.

*Naisi ja mehi askeldas seal ümber /

*Uppuvaid inimesi rabeles vees lauajuppidega või ilma.

Loc V N+part

Nii et süsteemis pole siis jumalaid.

Siin ei ole üldse tsiviliseeritud viinamarke /

Siin ei ole palme ega kive supelrannas.

/ teisel pool ust polnud samuti millelgi paremat peatust ees.

Hotellis pole temast haisugi.

*Laual on rukkileiba, võid, kilu, juustu ja sprotte.

*Siin oli ka elavaid mehi /

*Siin oli igasuguseid riistu /

*Teiega kaasas on nagu värsket õhku.

*Kuigi Võru ametimeeste seas on pealik Lipingu sõnul endiselt vastuseisjaid /

* / et kuulsate lausujate, võlurite ning tohterdajate hulgas leidus üleloomulike võimetega mehi ning naisi /

*Teekondlaste hulgas leidus inimesi /

*Ainult Kinguta Simmu astjates leidus veel humalamärja.

Käesolevas raamatus ei esine musta nahavärviga inimesi ega meist muidu erinevaid.

*Harkjalgsete katuste all hõlmas maaisõhku, pilliroogu ja metsapalmide lehti.

*Tallinnas korkib bordelle nagu seeni pärast vihma.

*Ta keelel kipitas midagi /

*Eestis lisandub üha uusi suitsetajaid.

*Üksnes platooga piirduval kõnajaal hingitsee haljaid põõsaid ja lõikheina, sedagi napilt.

*Kõrgpingesse lülitatud meeleoludes toimus lühihendusi ning katkestusi.

*Seal logeles muidugi munki.

*Seal sibab inimesi..

*Nende vahel liikus alati inimesi /

*Üle kõige sajab peent tihedat uduvihma.

*Üksnes maalide ja pühakujude muutumatus ilmes näis varjunevat müstilist ahvatlust ning võlu.

*Ka alumises lebas mehi lauavirnade, autode ja asbestikottide vahel.

*Aga linnas /---/ kuulus elanikkonna hulka kirjuid olendeid igast

ühiskonnakihist.

*Pisut madalamal roomaskles küinka külge mööda põuamugulate kiudpeeni juuri, justkui praguneva pinna traagelniite.

*Ometi rändas seal hobueeslite karavane ja rahmles raskeid kaarikukoormaid /

V Loc N+part

*/ nii leidus ka vooriliste keskel ülbeid ja meelevallatuid /

*Leidus vooris veel teisigi orje /

Muidugi esineb ka kristlikes maades ateiste -/---/- ja antiteiste /

Ja kui ei ole peremeest majas, /

V (Loc) N+part

*Muidugi oli maailmas ka teistmoodi tüdrukuid, õigemini preilisid.

*Üldse on siin hotellis igal pool naisi /

(Temp) V Loc N+part

Varsti polnud kogu saarel kohta - paika, /

Kuid tookord polnud Lõunakülas ühtki äravõtmist väärt tüdrukut.

*Nõuandjaid sigis nüüd kõikjal /

*/ et kunagi oli nende laostuvate varjendite ümber asetsenud

midagi tarataolist. Rikka rahva majades ei juhtunud seda kunagi /

(N+el) V N+part

*Elust Soomes abiellumise järgsel perioodil on raamatus samuti huvitavaid tähelepanekuid.

*Sellest sikkude ja lammaste lahutamisest eestlaste vahel /---/
on liikunud mitmeidki kuuldusi nii Soomes kui Rootsis /

Eraldi rühmakesse olen kohamäärustega lausete hulgas kogunud kvantorilminguga laused. Tegemist on eranditult kontekstist mõjutatud lausetega, kus vahel on tegemist hulgamäärusega, vahel hulka märkiva atribuudiga, mõnikord aga millegi nende vahepealsega. Erinevalt teistest kohamäärusega lausetest kipub siin jällegi võtma võimust 'olema'-verb, mis omane kvantorlausetele. Kahes lauses on siiski predikaadiks verb 'käima' ja ühes 'minema'.

Loc V Kvant N+part

*Termoskannus on veel kohvi alles.

Ta hääles polnud enam kuigi palju endist pehmust /

Teisele maailmasõjale järgnenud eksiilis ei ole enam vanemaid
ega onusid /

/ sõjaväes enam mingit korda ei ole /

*Selles pildis on hästi palju helerohelist /

*Apostel Pauluse kuulajate ja õpilaste seas oli alati palju
kreeklasi.

*Kõige üleva ja kauni hulgas on ka nii palju arusaamatut;
ebaratsioonaalset ja isegi rumalat.

*Siin oli ju nii vähe inimesi /

*Soome perioodi kirjeldustes on aga suhteliselt vähe juttu
autori enda silmapaistvast ja pikaaegsest tegevusest Helsingi
ülikooli eesti keele õpetajana.

*/ neid käib siin koguni väga harva.

*Ja raha läheb ka palju.

Siin ei käi ainult härasmehi /

2.4.2. DIREKTSIONAALKOHALAUSED

Direktsionaalidega laused on taas õeldisverbi valikul pisut üheülbalisemad, kuid siin pole mitte kordagi õeldiseks 'olema' vaid liikumist näitavad verbid. Kaalukal esikohal on 'tulema'(10) ja 'kostma(3) / kuulduma(2) / kuulma(1)'. Aga soovitud on ka kõik teised orientatsiooniverbid ning seisundimuutust kirjeldavad verbid, mida on kokku üsna rikkalik valik: 'pudenema', 'ruttama', 'sabisema', 'vajuma', 'komistama', 'järgnema', 'hüppama', 'sadama', 'jätkuma', 'kogunema', 'paistma', 'traavima', 'ronima', 'kipsuma'.

Ei oska öelda, kas see on juhuslik, kuid ekstralokaalse määrusega on enam neid ühetaolisi,

teiste (ka mitme määrusega) lausetes on verbivalik suurem. Ekstralokaalsete adverbiaalidega laused on ka kindlama malliga oma lausealgulise kohamääruse ja valdavalt lause lõppu jääva subjektiga. Nagu teiste kohamäärusega lausete, nii direktsionaalidegagi on subjektide valik mitmekesine.

Di V N+part

*Tartusse tuleb suvekohvikuid.

Tähet ei tule ikka veel koju.

Ja Heinrich Reebergi lahkumist ei tulnud Eevale meeldegi.

*/ talle tuleb vastu noori naisi ja lapsi ruuduliste seelikutega /

*Mehi rüseles, komistas üksteise otsa.

*Esimesele kiusatusele järgnes veel teisigi /

*Teisi hüppas veel üle parda, /

*/ uusi laudu sadas ujujatele pähe.

Kuhu küll Liisut ei jätkunud.

*/ kuhu õhtutel tulvitsevalt rahvast kogunes.

De V N+part

Ivolt ja Taavilt pole ühtki teadet tulnud.

*ühest lahtisest uksest tuleb pannkoogi magusat lõhna.

*Sealaudast tuleb sõnnikuhaaisu.

*Sealt tuli tervitaajaid ning hõiskajaid vastu.

*/ kust tuleb rohkesti karjalapsi, sohitüdrukuid /

*Ja inimesi tuli teistest linnaosadest /

*Köögist kuuldub vee solinat.

*/ lahtisest aknast kostis laste naeru ja kilkeid.

*Ainult kaugemalt, väljastpoolt kuuldub hääli /

/ kas ei kostnud kuskilt laulu?

*/ mille vahelt paistis tõrvakände ja tuhaastunud koopasuid.

*Kõikjalt traavis poisikesi kokku /

De V Loc N+part

*Politseinikuilt kuuleb kõikjal vaid eneseõigustusi.

(Temp) V De N+part

*ühel õhtul /---/ kostis siseõue kangi alt hulgalisi samme.

*/ kuid siis kuuldus haigekambriist aseme käginat ja soigumist.

N+part V De Di

* / üha rohkem mehi ronis laevalaelt alla laeva sisemusse.

* Seda rohkem kipub siia muid kahtlasi hulguseid, isegi naisterahvaid.

* Okstelt sabiseb tilku möödujate nägudele.

* Tervelt Venemaalt vajub siia inimesi kokku.

Dt V N+part

* / temast ruttab mööda mehi istumisest kulunud pükstega /

* / mille läbi pudenes vaid sumbeid päikesekiiri.

2.5. TULENEMISLAUSED

Viimase rühmana vaatlen tulenemislauseid, mis moodustavad mitte küll väga suure, ometi märkimisväärse omanäolise hulga, millel on oma iseloomulikud jooned olemas. 3 lause predikaadiks on 'olema', kuid valitsevaks on siin 'saama'(6), neist üks liitverbina 'kätte saama' ja 'tulema'(3), kusjuures viimane kahes lauses taas liitverbina 'välja tulema'. Tulenemislausestest vaid üks on kahtlev, kõik ülejäänud aga eitavad, jaatavaid lauseid siinhulgas ei ole. Kui omajalause puhul on võimalik omamist edasi anda kas partitiivi või nominatiiviga, mitteomamist aga üksnes partitiiviga, siis tulenemislause puhul on käändevaliku võimalus üksnes mittetulenemise näitamiseks.

Subjektsõna on neis lausetes viimasel positsioonil, välja arvatud liitverbiga lausete puhul, kus lause lõppu jääb pöördumatu osa predikaadist. Neutraallauses on tulenemismäärus lauses esikohal, kõneleja soovist sõltuvalt aga on mitmes lauses asetatud predikaat esikohale ilmselt just sellele lauserõhu andmise eesmärgil. Ka võib ajamäärus tõrjuda tulenemismääruse lauses tahapoole.

N+el V N+part

Vanamehest polnud vastuhakkajat.

Ka Liisust polnud enam ei uudiste kuulajat ega külaajutude
rääkijat /

*/ aga vaevalt minust enam suurt nägijat ongi /

Mardist ei saanud tõesti mingit mässumeest.

Aga Jürist ei saanud suuremat ütlejat.

Sellest ei tule muud kui valestimõistmist ja muret /

V N+el N+part

Ei saa minust mingisugust talupidajat ega peremeest.

Ei saa minust peremeest /

Ei saa minust su võtjat ega sinust mulle tulijat.

(Temp) V N+el Npart

/ täna ei tulnud sellest midagi välja.

/ siis küll ei tule poisi koolitamisest midagi välja.

(Temp) V N+el (Temp) N+part

/ ja siis ei saa tasta päevade kaupa õiget otsa kätte.

KOKKUVÕTTEKS

Kõige sagedamini on osaalusega lausetes öeldisverbiks 'olema' (174), talle järgnevad 'tulema' (16), 'leiduma' (10), 'saama' (6), 'juhtuma' (4), 'kuulduma' (4), 'kostma' (3), 'esinema' (3), 'jätkuma' (2). Kordusid veel verbid 'jääma', 'minema', ja 'käima' erinevate liitverbidena. Üks suur hulk oli lauseid verbiühendiga "olema vaja". Kokku oli erinevaid verbe 54. Verbivalikult on kõige tagasihoidlikumad kvantor- ja omajalaused, kasutades põhiliselt vaid verbi 'olema', samuti mõjutab teistes lausetüüpides ~~kuulajate~~ ~~kuulajate~~ osalaadselt verbivalikut. 'Olema'-verbi eselistab ka lihtsalt olemasolulause, kuid seal on ka teisi olemasolu, sündimist või liikumist näitavaid verbe. Kõige rikkalikum on verbivalik kohalausetes, kusjuures

lokaalse määrusega lausetes on valdavalt seisundit näitavad erinevad verbid, direktsionaalse kohaga lausetes aga liikumist või muutumist näitavad verbid. Viimastest üheski polnud osaaluste lemmikut 'olema'. 'Olema' puudub predikaadina ka tulenemislauseste hulgas. Seal on verbivalik taas väga väike: 'saama' ja 'tulema'. Verbi 'tulema' kohta võib veel märkida, et see esineb osaalustega lausetes kahes tähenduses, lisaks tulenemislausele on teda ka olemasolu- ja kohalausestes, kuid seal väljendab ta liikumist.

Subjektsõna valiku kohta võib märkida, et kõige suurimad võimalused on siin kohalausestel, kus esineb kõikvõimalikke reeglitega lubatavaid subjektsõnu. Da-infinitiivilise täiendiga olemasolulaused valivad reeglina subjektiks abstraktsõna, tulenemislausestes on see valdavalt konkreetne sõna. Märkida võiks ehk ka seda, et olemasolu- ja omajalausestes on tihti subjektiks või tema atribuudiks pronoomen, mis annab alust arvata, et need laused suhteliselt kontekstisidusamad. See ei kehti lausete kohta, milles tulevad ilmsiks mingid fakultatiivsed lisatingimused, mis on ju tegelikult taas sisuliselt konteksti edasiandjad. Eriti palju on ka modaalsuse väljendamisest just lausetes, kus väiksem hulk lisakonteksti andvaid määrusi. Mida suurem hulk lisatingimusi on lauses näidatud, seda vähem peetakse vajalikuks rõhuliidet või rõhusõna ning seda suuremad võimalused on subjektsõna semantilisel valikul. Sellest saab ehk järeldada, et osaalus esineb ennekõike siiski eksistentsiaallauseis, kus olemas on mingi lisatingimus, olgu see siiski keht, aeg, omaja, hulk või kontekstist tulenevad eelteadmised, mis väljenduvad asesõnadest pronoomenite või modaalsuse kaudu. Ka atribuutide kasutamine on tunduvalt vabam kohalausestes ning lausetes, kus rohkem lisatingimusi. Lisatingimusteta lausetes on valdavalt subjekt ilma atribuudita või kui tal see on, siis on enamasti

selleks ebamäärane kvantorsõna või pronoomen.

Osaalustega lausete seotus kontekstiga avaldab mõju ka sõnade järjekorrale. Sageli võivad modaalsõnad lause normaalmallist kõrvale kallutada, tihti on tegemist liitlausetega, mis samuti mõjub ennekõike just sõnade järjekorrale. On ka lauseid, milles kontekst on võimaldanud mingi lauseliikme välja jätta, samal ajal, kui kontekstivabas lauses oleks ta obligatoorne. Tihti mõjutab tekstist pärineva lause ehitust talle eelnenud või järgnev lause. Esineb ka omamoodi koondmalli, kus esinevad mitme erineva malli ilmingud koos ning seal esitub kõneleja suvast, millel suurem rõhk on. Nii on sageli lauseid, kus kontekstivabas lauses fakultatiivsena näiv sõna saab obligatoorseks ja mõjutab ülejäänud lause ehitust. Just ajamäärus ja modaalsõnad, mida pole lausemallide juures obligatoorsetena esitatud saavad mõnedes lausetes konteksti tõttu obligatoorseks ja mõjutavad ilmselt ka sõnade järjekorda ning tervet lauset. Nii esineb lauseid, mis on üheselt kas omaja- ja kohalaused või koha- ja kvantorlaused ning nende puhul on raske otsustada, kumb kahest määrusest või mõlemad on tinginud osaaluse kasutamise. Siiski on olemas teatud põhimallid, mis teatud lausetüüpides enamkasutatavad. Kohalausetes on selleks Loc V N+part ja Di V (De) N+part, omajalausetes N+ad V N+part, kvantorlausetes N+part V Kvant, tulenemislausetes N+el V N+part, olemasolulausetes V N+part, N+part V ('vaja olema'), (Temp) V N+part, (Adv) V N+part, N+part V V+mas, N+part V V+da. Kõige vähem mõjutatavad kontekstilisest ümberpaigutamisest lauses on omaja- ja kvantormäärused, kohamäärus seevastu lubab end paigutada erinevatesse kohtadesse. Kõigi lausetüüpide puhul lisandusid neile eelismallidele aga kõikvõimalike lisanduste lisandudes väiksearvulised alamallid.

Kvantorsõnade kohta tuleb märkida, et vahel on nad

end siiski võimaldanud ära nihutada ja sel juhul tihti on ~~rauke määratlada, kus tegemist~~ on kvantoradverbiaali või -atribuudiga, sageli on see nagu midagi vahepealset.

Eitavate lausete ülekaal oli kindlalt tulenemislause hulgast. Omajalause puhul tuli samuti ilmsiks eitavate lausete ülekaal, ent siinjuures tuleb märkida, et mida rohkem oli lauses lisatingimusi, seda tõenäolisem oli jaatavate lausetegi esinemine. Sama võib märkida olemasolulausete kohta. Olemasolulausete hulgast olid jaatavad laused ilmses ülekaalus da-infinitiivilise öeldistäitega, mas-määruse ning 'vaja olema' lausete puhul. Kohalausest ja kvantorlausetes seevastu olid ülekaalus jaatavad laused.

3. OSAALUSEGA LAUSETE VÕRDLUS

EESTI JA SOOME KEELES

Minu kasutada oli tänu SCLOMB-i tekstikorpusele eesti- ja soomekeelsed paralleellaused Mati Undi "Sügisballist" ja Veikko Huovise "Havukka-Aho mõtlejast", milledest esimesel originaalkeeleks on eesti, teisel soome keel.

Need teosed pole oma keelekasutuselt eriti sarnased ja ehk ei sobi võrdväärselt üldkasutatavat keelt uurivaks tööks. Kui Mati Undi "Sügisball" oma neutraalse keelekasutusega peegeldab ehk üsna adekvaatselt erinevate inimeste igapäevaselt kasutatavat keelt, siis Veikko Huovise "Havukka-Aho ajattelija" näib olevat ühe omapärase mõtiskleja idiolektilise keelekasutuse peegeldus ja võib-olla ei anna päris täpset pilti igapäevasest üldkasutatavast keelest.

Võrdlemiseks kirjutasin kõigepealt välja algupärakeele tekstidest osaalust sisaldavad laused ning kõrvutades neid tõlkekeele vastavate lausetega vaatlen alljärgnevalt lausetüüpide kaupa, kuidas on tõlkijad edasi andnud osaalusega laused teises keeles, kas nad on säilitanud osaaluse ning milliseid muutusi lausetes esineb. Esimeses osas vaatlen eestikeelse teksti soomendamisel ning teises osas soomekeelse teksti eestindamisel ilmnevaid nähtusi ning peatüki lõpus teen kokkuvõtte nähtustest osas võimalikult esile tulevatest nähtustest.

3.1. EESTI KEELE LAUSED

SOOMENDATUNA

Mati Undi teosest "Sügisball" ("Syystanssi") oli mul kasutada 1059 lauset, millest võrdluse jaoks tarbetu üksik sõnadest koosneva loetelu moodustasid 95 lauset, seega võrdluseks arvestatavaid lauseid oli 964. Osaalusega lauseid nende hulgas oli 68.

3.1.1. OLEMASOLULAUSED

Olemasolulausetest üheski pole peetud vajalikuks asendada osaalus täisalusega. Enim on muutmatult tõlgitud lauseid, mis ei sisalda mingeid lisatingimusi, liitlausete ja lauselühendite ning määruste ilmumisel tuleb esile ka muudatusi. Muudatusi sõnavalikus on põhjustanud ilmselt stilistilised kaalutlused. Muudatused lausetes näivad olevat tingitud mitte osaaluse olemasolust, vaid erinevustest leksikoloogilisel ja morfoloogilisel tasandil. Kahes lauses ilmneb kalduvus kohailmingu suuremale kasutusele ja ühes lauses peeti vajalikuks lisada 'olemas'.

Vaatlen kõigepealt neid olemasolulauseid, mis on tõlgitud soome keelde muutusteta. Taolisi lauseid on kümme. Kolm lauset on väljajäätelise predikaatverbiga, kaks lauset on ilma lisatingimusteta, kahes lauses on ajamäärus ning kolm nn. olemas-laused. Silma hakkab täpselt tõlgitud lausete puhul suhteliselt neutraalne toon, laused on põhimalidega, mis minu töö eelmises peatükis kõige tavalisemateks muutusid. Predikaatverbi 'olema' kõrval esineb ka 'juhtuma',

'liikuma' ja 'ilmuma', kaks viimast just ajamäärustega lausetes. Pooled lausetest on jaatavad.

*41. Oh neid tema abikaasa süüdistusi, mis sõpradele osaks said!

*41. Voi niitä vaimon moitteita, joita tämä syyti ystävien päälle.

*701. Tegelikult palju pooli.

*701. Oikeastaan paljon eri puolia.

810. Kõik oli nii neitsilik, puhas konstruktsioon ja puhas funktsioon, ei mingit esteetikat, mälestusi ega tapeete.

810. Kaikki oli niin neitseellistä, pelkkää rakenelmaa ja pelkkää funktiota, ei mitäään esteettistä, muistoja tai tapetteja.

*3. Midagi pidi ju juhtuma.

*3. Jotain piti tapahtua.

(PIDAMA) JUHTUMA

N+part V

765. Jumalat ei ole, kordas ema.

765. Jumalaa ei ole, toisti äiti.

OLEMA

N+part V

*653. Õhtul liikus raha ja naised, sai kaupad teha.

*653. Iltaisin liikkui rahaa ja naisia, sai tehdä bisnestä.

LIIKUMA

(Temp) V N+part

*226. Aegamööda ilmus jälle kiilaks aetud mehi, seitleid ja elektrilokke.

*226. Vähitellen ilmestyi taas singlattuja päitä, vesivooquja ja sähkökiharoita.

ILMUMA

(Temp) V N+part

174. Tavaliselt on nad mustad, heledaid esineid vaid mõnedel euroopa

ja austraalia rahvastel (kuid absoluutselt valgeid juukseid ei ole olemas, isegi albiinodel mitte).

174. Tavallisesti se on musta, vaaleaa esiintyy vain joillakin Euroopan ja Austraalia kantsõilla (kun taas absoluuttsen valkeaa tukkaa ei ole olemassakaan, ei edes albiinoilla).

OLEMA

N+part V V+mas

742. Jumala kohta teadsid kõik, et teda ei ole olemas.

742. Jumalasta kaikki tiesivät, ettei sitã ole olemassakaan.

OLEMA

N+part V V+mas

761. Ema ütles, et jumalat ei ole olemas.

761. Äiti sanoi, ettei Jumalaa ole olemassa.

OLEMA

N+part V V+mas

Kolmes olemasolulauses on tõlkija pidanud tarvilikuks asendada predikaatsõna teisega. Kaldun arvama, et need muudatused pole seotud mitte osaaluse vaid leksikoloogiliste põhjustega. Muudatuste tegemisel on tõlkijal oletatavasti olnud stilistilised kaalutlused. Kahes lauses on tegemist verbi 'olema' asendamisega verbidega 'näkyä' ja 'kuulua', 'sattua'; asendus pole põhjustatud võimalusest verbi 'olema' kasutada, vaid konkreetsel juhul soome keele laiemate võimalustega (eesti keeles neid sõnu sellises tähenduses ei kasutata). Kolmandas lauses on eesti keele põhjuskõrvallause alligitud põhjusemäärusena, mis on kaasa toonud ka vajaduse sõnasuutuse järele. Selle muudatuse põhjuseks on ilmselt tõlkija soov lause algupärandile omaselt lakooniliselt edasi anda. Lausemallidelt on need laused nagu muutusteta lausedki lisatingimusteta ja kõige tavakasutatavamate killast. Kõik kolm asenduseks kasutatud sõna kuuluvad kümne

aktiivsema osasubjekti kasutava verbi hulka, kahte neist eesti keele esikümnes pole.

38. Aga Marinit ei olnud.

38. Mutta Marinia ei näkynyt.

OLEMA > NÄKYÄ

N+part V

868. Naist ei olnud ikka veel, ja kui teda ei olnud ka kell neli, siis hakkas Eero pisut muretsema.

868. Vaimoa ei kuulunut vieläkään ja kun hän ei ollut tullut vielä neljältäkään, alkoi Eero huolestua.

OLEMA > KUULUA

N+part V (Temp)

*206. Oli juhtumeid, kus juuste pikkuse pärast tapeti.

*206. Sattui jopa tappoja tukan pituuden takia.

OLEMA > SATTUA

V N+part

Olemasolulauseste tõlgetes esineb ka sõnajärjekorra muutmist. Ühes olemas-lauses on eituspartikkel nihkunud predikaatverbi eest subjekti ette. Muudatuse põhjuseks on nagu ka edaspidi esile tuleb soome keele eituspartikli suurem liikuvus lauses ning muudatus ei puuduta tõenäoliselt osalusega lauseid vaid soomekeelseid lauseid üldse. Kaasneb eituspartikli asukoha muutusega ka modaalvahendi muutus, rõhupartikkel 'ka' on asendatud liitega subjekti lõpus.

Teises lauses on võrdlusesse asetatunud tõlkes lause algusse, põhjuseks sellele arvan ma olevat täpselt samalaadse sõna puudumise soome keeles. Kolmandas lauses on paigutatud rõhulaiend 'küll'/'kyllä' lauses teise kohta: eesti keeles asub ta predikaadi ja subjekti vahel, soome keeles mõlemast eespool, selle põhjuseks võib ehk mingil määral olla taas

eituspartikli kasutuse erinevus.

Eituspartikli mõjudega seletaksin ma ka neljandas lauses ilmnevad subjekti ja predikaadi asukoha vahetumist. Sellegi rühma lausete puhul hakkab silma nende vastavus tavamallile ning asjaolu, et muudatused pole põhjustatud osaaluse vajadustest.

777. Ka teda ei ole olemas, seletas ema, sest ta on väga kole ja õudne sõna.

777. Ei sitäkään ole olemassa, selitti äiti, sillä se on hyvin paha ja ruma sana.

OLEMA

N+part V V+mas

36. Teda nagu poleks olnudki -- Mõte, mis kaaslaste väsinud ajudest loomulikult korra läbi lipsas.

36. Aivan kuin häntä ei olisi ollutkaan - tämä ajatus tietenkin ohomennen käväisi väsyneitten tovereiden aivoissa.

OLEMA

N+part V

263. Maurer ise oli siin lapsena mänginud ja siis ei olnud küll midagi.

263. Maurer on itse leikkinyt täällä lapsena eikä silloin kyllä ollut mitään.

OLEMA

(Temp) V N+part

725. Seda võis lõpuni süüa, ja ikka ei juhtunud midagi.

725. Sen saattoi syödä loppuun, eikä mitään tapahtunut.

JUHTUMA

V N+part > N+part V

Viie olemasolulause ~~tõlkimisel~~ on aset leidnud ka vormimuutusi, vaatlen neid lausete kaupa eraldi.

Eesti keeles alljärgnevas lauses on lauselühendist ajamäärus, mis soome keelde tõlgitud ajakõrvallausena,

tingitud ilmselt mitte osaalusest vaid taolise lauselühendi kasutusskaalast.

369. Vool puudus täiesti, kõrva vastu valjuhääldajat pannes ei kuulnud ühtki häält.

369. Ei ollut edes virtaa, kun pani korvan kovaäänistä vasten ei kuulunut pihaustakaan.

KUULDUMA

(V+des=Temp) V N+part > (KL=Temp) V N+part

Tõlkija on pidanud tarvilikuks lisada 'olemas'-sõna. Soome keeles tundub ka Huovise teost vaadeldes olevat suurem kalduvus nas-vormi kasutusele osaalusega lausetes kui eesti keeles. Põhjuseks võib mingil määral olla ka soov muuta teksti mitmekesisemaks (teoses järgnes üksteisele mitu sarnase sisu ja vormiga lauset).

772. Aga jumalat ei ole, kuna ta ei koosne millestki.

772. Mutta Jumalaa ei ole olemassa, koska hän ei koostu mistään.

OLEMA

N+part V > N+part V V+massa

Soome keelde on järgnev lause tõlgitud kontekstisidusana ja predikaat 'olema' seetõttu väljajäätelise, ~~mis on~~ säilinud partitiivivormilisena.

*309. Oli asju, mis näisid olevat pöördumatud.

*309. Asioita jotka näyttivät olevan iäksi mennyttä.

OLEMA > -

V N+part > N+part

Antud lauses on liitverbi mittekonjugeeruv osa erinev, erinevus ilmselt pole tingitud osaalusest, vaid fraasi juurdunud vormikasutusest. Siiski kinnitab

see mingil moel ka edaspidi ilmnevat soome keele suuremat soodumust kohakäänete kasutamisele kui eesti keeles. Kui eesti keeles on elatiivivormiline sihitismäärus, siis soome keeles on samavormiline sõna asetatud subjekti järeltäiendiks asukoha muutmise läbi.

97. Kuid muud polnud tast teada.

97. Muuta hänestä ei ollutkaan tiedossa.

OLEMA TEADA > OLLA TIEDOSSA

N+part V (N+e) V+da > N+part (N+e) V V+ssa

Liitlauselisuse tõttu on predikaat määrusest eespool, seda ka soome keeles. Soome keelde on tõlgitud teomäärus kohamäärusena, hulka näitava atribuudi asemel on tõlkes hulka näitav viisimäärus. Kohamääruse kasutamine on soome keelele ilmselt tarvilikum kui eesti keelele.

*657. Ja kui raamat valmibki, mõtles sveitser Theo mõrult, siis tuleb tema avaldamisega suuri raskusi.

*657. Ja jos kirja valmistuukin, ajatteli portsari Theo synkkänä, tulee sen julkaisemisessa tietenkin hurjasti vaikeuksia.

TULEMA

V (N+kom) N+part > V Loc N+part

3.1.2. KVANTORLAUSED

Kvantorlausetes mõjutab osaluse esinemist sageli kvantorfraasi sisene atribuudi ja subjektsõna vahetamine, selle vahetamise muutmisel tihti säilib küll partitiiv, kuid põhi- ja täiend sõna vahetamisel muutudes pole see partitiivne sõna enam subjektiks. Siiski tuleb nentida enamikel juhtudest kvantorlause põhimallile vastava lause tõlkimist samaväärsena,

muutused toob kaasa ka ~~algkeele~~ mingil moel ebatavaline lause.

Kvantorlauseid, mis muutumatult tõlgitud soome keelde, on neli. Kaks neist on kohailminguga. Ühes lauses esineb predikaatsõnana esinev 'käima' kvantorlause jaoks tavalise 'olema' asemel ning ilmselt verbivaliku (~~mitte oesaluse~~) tõttu tundub olevat selle lause kohamäärus samuti obligatoorne. Esimese lause puhul on küll kahtlus, kas tegemist on kvantorlausega või hulgaatribuudiga subjekti ees, kuna kvantorsõna pole lause lõpus. Kaldun siiski arvama, et taolises ~~positsioonis~~ ~~positsioonis~~ kvantorsõna mitmetasapinnalise liitlause tõttu.

*4. Selgi aastal, nagu igal teisel, oli palju märke ja ennustusi, mis mõjusid neile, kes selleks valmis olid.

*4. Tänäkin vuonna niin kuin aina oli paljon merkejä ja enteitä, jotka vain kyllin vastaanottavaiset pystyivät tajumaan.

OLEMA

(Temp) V Kvant N+part

*280. Alaerialisi oli 20,7%, töötajaid 62,2% ja tööeast vanemaid 7,1%.

*280. Alaikäisiä oli 20,7, työssäkäyviä 62,2% ja eläkeläisiä 17,1%.

OLEMA

N+part V Kvant

*220. Mehi käis meestejuuksuri juures vähe.

*220. Miehiä kävi parturissa vähän.

KÄIMA

N+part V Loc Kvant

*270. Maurer oli neid asju õppinud ja ta mäletas ka, et kultuurkihti endisel merepinnal on vaid pool meetrit, ainult mõnes kohas rohkem; ta oleks võinud isegi rääkida niisugustest asjadest nagu moreeni ja liivaga täidetud orust Tallinna all, ja kui ta unetul ööl, häirituna

vihma külmast rabinast, vaatas aknast Mustamäe kalda poole, siis teadis ta miskipärast endale öelda, et need rannikuluided küünivad trampliini juurest 63-meetrise absoluutse kõrguseni.

*270. Maurer oli opiskellut näitä asioita ja tiesi myös, että kulttuurikerrosta entisen merenpinnan päällä on ainoastaan puoli metriä, vain paikoitellen enemmän; hän olisi jopa pystynyt kertomaan yksityiskohtia moreenin jahiekantäyttämästä laaksosta Tallinnan lähistöllä, ja katsoessaan unettomana yönä ikkunasta Mustamäen törmään päin, sateen kylmän roppinan vaivaamana, hän jostain syytä osasi sanoa, että nämä rantadyynit kohoavat hyppyrin ponnahduslaudan kohdalla 63 metrin absoluuttisen korkeuteen.

OLEMA

N+part (Loc) V Kvant

Ühes lauses on ~~tõlki ja asendanud~~ predikaatsõna 'kasvama' sõnaga 'tulla'. Tegemist on siin ilmselt mõlema sõna erineva tähenduskaalaga kummaski keeles.

*6. ~~Ka õunu~~ oli kasvanud liiga palju: ööd otsa langes neid rohtu, konservi- ja mahlatehased ei suutnud sellist saaki vastu võtta ja suured puuviljahunnikud läksid mädanema.

*6. Omeniakin oli tullut liikaa: yötä myöten niitä mässähteli ruohikkoon, säilyke- ja mehutehtaات eivät pystyneet nelemään moista satoa ja suuret hefeimävuoret mädäntyivät.

KASVAMA > TULLA

N+part V Kvant

Kahes kvantorlauses on kvantorfraasi sisesed muutused kaasa toonud osaluse asendumise täisalusega. Vaatlen mõlemat lauset alljärgnevalt eraldi.

Esimeses lauses eesti keeles olev partitiivne subjektõna on ~~tõlkes ära jäetud~~ ning kvantorfraas ise on kujunenud nominatiivikäändeliseks subjektiks.

*642. Asutuse avamiseni oli veel veerand tundi aega.

*642. Kapakan avaamiseen oli vielä varttitunti.

OLEMA

(Temp) V Kvant N+part > (Temp) V N+nom

Järgneva lause tõlge on sisuliselt sarnane ka soome keeles, aga kvantorlausele tüüpiliste süntaktiliste seoste tõttu on vormiliseks aluseks muutunud nominatiivne kvantorfraas, eesti keeles subjektiks olev partitiivne ~~ainusõna~~ aga on jäänud täiendi positsiooni. Võimalik, et vajadus selliseks muutuseks on tingitud ka soome keeles osaaluse võimatuks pidamisest predikatiiviga lauses.

*633. Ainus, mida Theo endale hommikul lubas, oli hapukurk, hästi soolane tomatimahl või siis suuremas koguses piima.

*633. Ainoa minkä Theo aamuisin itselleen salli oli suolakurkku, oikein suolainen tomaattimehu tai sitten suuret määrät maitoa.

OLEMA

õT V (Mes) N+part > õT V N+nom

3.1.3. OMAJALAUSED

Predikaatsõnaks on kõigis omajalausestes 'olema' ning ses osas tõlkes muutusi pole. Ka pole ükski lausetest kaotanud partitiivset subjekti. Olulisena tulevad siin esile omajamääruse kohamäärusega ~~asendamine ning sõnalaaduste omajalause~~ sõnajärjekorra väiksem sõltuvus lausete liitumisest.

Omajalausestest kolm on soomendatud ilma muudatusteta. Kõik on nad omajalause, mis vastavad põhimallile ning ei sisalda lisatingimusi. Ühes neist on sõnajärjekord omajalause kohta ebatavaline, mille põhjuseks on kontekstiline seotus kõrvallausega,

põhjuseks on kontekstiline seotus kõrvalausega, tõlgitud on see lause samasuguse sõnajärjekorraga.

112. Inimlik oli ju kõrvaldatud, individuaalne ei seganud, maitsetel polnud rolli, jäi ainult puhas vorm.

112. Inhimillinenhän oli poispyyhittyä, henkilökohtaisuus ei häirinnyt, makuasiolla ei ollut osuutta, jäi vain puhdas muoto.

OLEMA

N+ad V N+part

*174. Tavaliselt on nad mustad, heledaid esineb vaid mõnedel euroopa ja austraalia rahvastel (kuid absoluutselt valgeid juukseid ei ole olemas, isegi albiinodel mitte).

*174. Tavallisesti se on musta, vaaleaa esiintyy vain joillakin Euroopan ja Australian kansoilla (kun taas absoluuttisen valkeaa tukkaa ei ole olemassakaan, ei edes albiinoilla).

ESINEMA

N+part V N+ad

481. Et Laural polnud uut meest, mõisteti laps siiski temale.

481. Koska Lauralla ei ollut uutta miestä, määrättiin lapsi kuitenkin hänelle.

OLEMA

N+ad V N+part

Neli omajalauseid, mis eesti keeles liitlause mõjul on kaotanud oma tavapärase järjekorra, on soome keelde tõlgitud neutraalse, liitlausest sõltumatu sõnajärjestusega.

176. Ta ei tundnud ka piiblit, seetõttu polnud tal isegi aimu Simsoni ja Delila loost.

176. Hän ei myöskään tuntenut Raamattua, siksi hänellä ei ollut aavistustakaan Simsonin ja Delilan tarinasta.

OLEMA

V N+ad N+part (N+el) > N+ad V Npart (N+el)

189. Aga nagu juba öeldud, polnud August Kask kõigest sellest aimu.

189. Mutta kuten jo sanottu, August Kaskilla ei ollut tästä

avistustakaan.

OLEMA

V N+ad (N+el) N+part > N+ad V (N+el) N+part

*801. Küll olid nad käinud elamute valitsuses, täitevkomitees, parteikomitees ja Kõrgis instantsides, millel vähegi väike tundus
olevat.

*801. He olivat käyneet asuntohallituksessa, toimeenpainavassa komiteassa, puoluetoimikunnassa ja kaikissa niissä portaissa, joilla tuntui olevan vähänkään valtaa.

TUNDUMA OLEVAT

N+ad N+part V > N+ad V N+part

Kahes lauses on omajamäärus fakultatiivse (ühes koha-, teises kvantor-) määruse poolt tõrjutud lause algusest tahapoole, seda nii eesti kui soome keeles. Erinevus seisneb selles, et eestikeelseis lauseis jääb predikaat kahe määruse vahele (on nihkunud kahe koha võrra), soome keeles aga on ta lauses teisel kohal predikaadi järel.

*354. Kunagi oli Maureril olnud hobisid.

*354. Aikoinaan Maurerilla oli ollut harrastuksia.

OLEMA

(Temp) V N+ad N+part > (Temp) N+ad V N+part

*433. Kui harva oli meestel punaseid või kollaseid pükse

*433. Miten harvoin miehillä olikaan punaisia tai vihreitä housuja!

OLEMA

(Kvant) V N+ad N+part > (Kvant) N+ad V N+part

Ka omajalausete hulgas on üks, milles ilmneb soome keele eituspartikli laiem kasutusvõimalus, kui eesti keeles.

~~497. Sõbrannasid Laural tööjuures ei olnud.~~

497. Ystävättäriä ei Lauralla työssä ollut.

OLEMA

N+part N+ad Loc V

Neli lauset on tõlkes muudetud omajalausest kohalauseks, kusjuures sõnajärjekord lauses jääb enamikel juhtudel samaks, kohamäärus lihtsalt asendab omajamääruse. Vaid viimases lauses on eestikeelse lause rõhulisemas asendis subjekt saanud tõlkes ka neutraalsema varjundi paigutudes lauselõpulisse positsiooni. Tundub taas, et soome keeles kalduvus kasutada kohamäärust sagedamini kui eesti keeles.

104. Neil pole nimelt keldrit, kus roomaksid rotid, maod, draakonid ja muud süvapsühholoogilised ning ktoonilised olendid.

104. Niissä ei nimittäin ole kellaria jossa matelisi rottia, käärmeitä, lohikäärmeitä ja muita syvyysspsykologisia ja maanalaisia olentoja.

OLEMA

N+ad V N+part > Loc V N+part

105. Neil pole ka pööninguid, kus taeva ja maa küljes kõvasti kinni, siis ei sõltu nad keskkonnast ja neil pole sidet kosmosega.

105. Eikä niissä ole vinttiäkään jossa taivaan läheisyys herättäisi jaloja ajatuksia ja kattokamarissa asustelisi vapaa ja riippumaton henki.

OLEMA

N+ad V N+part > Loc V N+part

*417. Kuid laguuni värvusel oli palju varjundeid: akvamariin, ametüst, smaragd ja hetkeks muutis loojuv päike selle vedelaks kullaks.

*417. Mutta laguunin väreissä oli paljon vivahteita: akvamariini, ametisti, smaragdi ja hetkeksi muutti laskeva aurinko sen nestemäiseks kullaksi.

OLEMA

N+ad V (Mes) N+part > Loc V (Mes) N+part

681. Rohkem üksi toal ei olnud.

681. Huonesse ei ollut enempää ovia.

OLEMA

Mes N+part N+ad V > Loc V N+part

3.1.4. KOHALAUSED

Ma pole selles peatükis vaadelnud kohalauseid eraldi rühmadena vaid üheskoos sõltumata kohamääruse laadist.

Kohalauseite hulgas on 11 lauset, mis edasi antud soome keeles praktiliselt ilma muudatusteta. 7 muutmata kujul tõlgitud laused on kõige tavalisema malliga (Loc V N+part), ~~ükses lauses~~ on kvantorsõna subjekti atribuudiks ning kaks lauset on direktsionaalse kohamäärusega. Ära märkida tasub ehk seda, et muutmata tõlgitud lauseite hulgas on suur osakaal lausetel predikaatsõnaga 'olema' (7) ning et vaid üks lause on eitav.

*304. Riiulitel oli reisijuhte Austria linnadesse.

*304. Hyllyillä oli matkaoppaita Itävallan kaupunkiin.

OLEMA

Loc V N+part

*346. Ja Maurer teadis ka seda, et kui maailmas on asju, mille tõenäosus on tõesti 100 protsenti, rääkigu statistikud mis tahes, siis on kindel see, et tema, Maurer, seda mäestikku valmiskujul küll ei näe.

*346. Ja Maurer tiesi senkin, että jos maailmassa on asioita joiden todennäköisyys on 100%, puhukoot tilastotieteiljät mitä tahansa, on joka tapauksessa varmaa, että hän, Maurer, ei tule näkemään

tätä vuoristoa valmiina

OLEMA

Loc V N+part

*401. Õhus oli hiiresita ja ~~toiduaine~~ lõhna.

*401. Ilmassa oli hiirenpaskan ja ruoka-aineitten tuoksuja.

OLEMA

Loc V N+part

*609. Theo töötas ju kunagi esimese järgu asutuses kesklinnas, kus liikus kõike: pangatähti ja ka muud kraami.

*609. Theo oli kerran ollut töissä ensimmäisen luokan raflassa keskikaupungilla, jossa liikkui kaikkea: pankkiseteleitä ja muutakin rahanarvoista.

LIIKUMA

Loc V N+part

779. Ainult sõna on, aga sõna taga ei ole midagi.

779. Vain sana on olemassa, mutta sanan takana ei ole mitään.

OLEMA

Loc V N+part

*813. Kõrvalmaja oli enne valmis saanud, uste ees seisisid autod, vitaalsed mehed tassisid mööblit üles, asfaldil lendas pakkimispaperit.

*813. Viereinen talo oli valmistunut ensin, ovien edessä seisoi autoja, elinvoimaiset miehet kantoivat huonekaluja ylös, asfaltilla lenteli pakkauspaperia.

LENDAMA

Loc V N+part

*870. Kõikjal oli tühje pudeleid, tuhatoosid konisid täis, hubane valgus, lahtiunustatud raadios pirisesid kauged, hommikused, programmi vahetanud saatejaamad.

*870. Kaikdalla oli tyhjiä pulloja, tuhkakuppeja täynnä tupakannatsoja, kotoinen valo, aukiunohtuneessa radiossa pirisivät etäiset aamuiset, ohjelmaa vaihtaneet radioasemat.

OLEMA

Loc V N+part

*131. Ka majade sees oli piisavalt saladusi.

*131. Myös talojen sisällä oli yllin kyllin salaisuuksia.

OLEMA

Loc V Kvant N+part

*282. Tallinnas oli mitu eri rajooni, äärmustena olgu mainitud vana, puumajadest koosnevat Kalamaja agulit, Nõmme aedlinna ja vabaplaneeringuga uut linnaosa Mustamäed.

*282. Tallinnassa oli monta esikaupunkia, äärimmäisenä esimerkkinä tulkoon tässä mainituksi vanha puutaloista koostuva Kalamajan slummi, Nõmmen puutarhakaupunki ja vapaasti suunniteltu uusi lähiö Mustamäki.

OLEMA

Loc V Kvant N+part

*835. Ja Eero lemmik Bachelard on väitnud, et riidekappidest kiirgab üle kogu toa väga pehmet, kommunikatiivset valgust.

*835. Ja Eeron suosikki Bachelard on väittänyt, että vaatekaapista hohkaa koko huoneeseen hulin pehmutta vuorovaikutteista valoa.

KIIRGAMA

De V Di N+part

*917. Vaikusesse ilmus maja enda hääli.

*917. Hiljaisuuteen ilmestyi talon omia ääniä.

ILMUMA

Di V N+part

Predikaatsõna asendamist teisega, kusjuures muid muutusi lauses pole, esineb kolmes lauses. Kahes lauses pole võimalikuks peetud kasutada 'seisma' ja 'leiduma' ning nad on asendatud neutraalsema sõnaga 'olema', tegemist on ilmselt leksikoloogiliste põhjustega. Olen siia arvanud ka lause, kus

~~predikaatsõna~~ ~~liitub~~ ~~modaalsõna~~ ~~lauses~~. Kõik kolm lauset on tavaliselt (Loc V N+part).

*288. Kuurides leidis kunstväetist, siiskärsid ja kanavõrku.

*288. Liitereiss oli keinolannoitetta, kottikärri ja kanaverkko.

LEIDUMA > OLLA

Loc V N+part

*522. Ta laual lamas küll mitmekõiteline teos--L.Thorndike, A History of Magic and Experimental Science. New York, 1923-1958-, kuid samas oli ka vorstinahka, likööriid klaase, äsja olid siit lahkunud linnukesed, siinsamas seisis teosoofiaalast kirjandust, kuid ta elund oli jälle valulik ja vistrikud rikkusid nägu.

*522. Hänen pöydällä oli tosin moniosainen teos- L. Thorndike, A History of Magic and Experimental Science. New York, 1923-1958, mutta vieressä taas makkarankuoria, likööristä tahmeita laseja, vasta äsken täältä oli häippäissyt pari naista, tuossa oli teosofista kirjallisuutta, mutta elin oli taas hellänä ja finnit kukkivat naamassa.

SEISMA > OLLA

Loc V N+part

*726. Supp oli huvitavam, sogases vedelikus peitus üht-teist.

*726. Keitto oli mielen kiintoisempaa, sameaan liemeen saattoi peittyä yhtä sun toista.

PEITUMA > SAATTAA PEITTYÄ

Loc V N+part

Predikaatsõna muutusega ~~laused~~ hulgas on aga kaks sellistki, kus muutunud on ~~tõikelauses~~ sõnade järjekord. Mõlemad on ~~direktsionaalse~~ kohamäärusega laused, kus ~~sõnamuutuse~~ on kaasa toonud leksikoloogilised põhjused.

Esimeses lauses on oletatavasti erineva rõhuasetuse tõttu ~~asetatud~~ predikaat subjekti ette. Teises lauses on ~~eestikeelse~~ lause sõnajärjekord

~~sõltuvuses liitlauselisusest, soome keeles mitte.~~

*6. Ka õunu oli kasvanud liiga palju: ööd otsa langes neid rohtu, konservi- ja mahlatehased ei suutnud sellist saaki vastu võtta ja suured puuviljahunnikud läksid mädanema.

*6. Omeniakin oli tullut liikaa: yötä myöten niitä mässähteli ruohikkoon, säilyke- ja mehutehtaata ei pustyneet nelemään moista satoa ja suuret hefeimävuoret mädäntyivät.

LANGEMA > MÄSSÄHTELLÄ

(Temp) V N+part Di > (Temp) N+part V Di

*95. Kui tema all oleva korteriaken oli lahti, tõusis sealt soojust, parfüümi-, supilõhna.

*95. Jos alemman asunnon ikkuna oli auki, sieltä kohosi lämpöä, hajuveden ja keiton tuoksua.

TÕUSMA > KOHOA

V Di N+part > Di V N+part

Järgnevas neljas lauses on tõlkija muutnud ainult sõnade järjekorda, kaks lauset on direktsionaalse kohamäärusega. Mõlemas lauses on eestikeelses variandis ~~obligatoorne kohamäärus~~ tõrjutud fakultatiivsete (võrdlus- ja aja-) määruste poolt predikaadi järele, kuid ühel juhul on soome keelde tõlgitud lauses kohamäärus lause algul ning teises lauses on ta vahetanud kolmanda määrusega positsioonid. Paikse kohaga lauses täisminevikus predikaadi kesksõnaline ~~osa~~ lause lõpus pärast subjekti, tõlkes aga pole subjekt predikaadi osade vahel, vaid lause lõpus. Neljandas lauses on kohamääruse järel olevad subjekt ja predikaat vahetanud oma asukohad, tundub, et tegemist on erineva rõhuasetusega.

*222. Hullus oli möödas, August Kask märkas, et taas tuli tema juurde noori ja laskis ennast pügada.

*222. Villitys oli ohi. August Kaskhuomasi, että hänen luokseen tuli taas nuoria ja antoi katkoa hiuksiaan.

TULEMA

(Temp) V Di N+part > Di V (Temp) N+part

*305. Dissonantsina kuuldus ülakorruselt vahel filosoofiadoktori poja meeleheitlikku valukisa.

*305. Soraäänena kuului joskus yläkerrasta filosofiantohtorin pojan mielipuolista tuskanhuutoa.

KUULDUMA

(Komp) V Di (Temp) N+part > (Komp) V (Temp) Di N+part

*262. Siingi on midagi enne olnud, ehkki seda ei usu, kui aknast välja vaatad.

*262. Täälläkin on ennen ollut jotain, vaikka sitä on vaikea uskoa kun katsoo ikkunasta ulos.

OLEMA

Loc V N+part (Temp) > Loc V (Temp) N+part

479. Laura juures meest ei olnud.

479. Lauran luona ei ollut miestä.

OLEMA

Loc N+part V > Loc V N+part

Nagu eelnevate lausetüüpide puhul, nii ka kohalausetes tuleb ette eituspärtikli erinevat asendit lauses. Selliselt muutunud kahe lause hulgas on ühe lause atribuudiga subjekt ~~koondatud~~ tõlkes üheks subjektsõnaks, kusjuures ~~osalus~~ on säilinud, see muudatus on tehtud ilmselt stilistilistel kaalutlustel.

672. Ja akent sai avada nii, et maailma ja toa vahele ei jäänud enam midagi.

672. Ja ikkunan saattoi avata, niin ettei maailman ja huoneen väliin jäänyt mitään.

JÄÄMA

Loc V (Mes) N+part > Loc V N+part

699. Rohkem asju toas ei olnudki.

699. Enempää ei huonesse ollutkaan.

OLEMA

N+part Loc V

Kahes lauses on muutunud lokaalne kohamäärus direktsionaalseks, oletatavasti on tegemist lihtsalt erinevate reksiooninõuetega. Veel ühes lauses on toimunud muudatus kohamääruse sees, tegemist ilmselt leksikoloogiliste põhjustega, eesti keeles kasutatud levinud fraseologismi 'pähe tulema', soome keeles tundub sõna 'tulema' kätkevat endas mitmeid neid tähendusi, mis eesti keeles saavutatakse liitverbi abil.

*287. Salapäraseid aknaid varjasid lopsakad sirelid, vaikselt mängis viiulimuusika, hoovides avanes salatsitadelle.

*287. Salamyhkäisiä ikkunoita peittivät muhkeat sireenit, viulumisiikki soi vaimeasti, pihoista aukeni salaisia linnoituksia.

AVANEMA

Loc V N+part > Di V N+part

*421. Korallide vahel leidus valge liivapõhjaga lammikuid, ja siin, kus vesi oli kiirgavalt selge, oli hea supelda.

*421. Korallien välistä löytyi valkeahiekkapohjaisia lampia ja täällä missä vesi oli kimmeltävän kirkasta oli hyvä uida.

LEIDUMA

Loc V N+part > Di V N+part

*831. Talle tuli pähe sobivaid lauseid.

*831. Hänen mieleensä tuli sopivia lauseita.

TULEMA

N+all V Di N+part > Di V N+part

Üks kohalause on tõlgitud väljajäätelise predikaadiga ning seega muutunud kontekstisidusamaks, siin võib oletada stiilitaotluslikke põhjusi.

522. Ta laual lamas küll mitmeköiteline teos--L.Thorndike, A History of Magic and Experimental Science. New York, 1923-1958-, kuid samas oli ka vorstinahka, likööriid klaase, äsja olid siit lahkunud linnukesed, siinsamas seisis teosoofiaalast kirjandust, kuid ta elund oli jälle valulik ja vistrikud rikkusid nagu.

*522. Hänen pöydällä oli tosin moniosainen teos- L. Thorndike, A History of Magic and Experimental Science. New York, 1923-1958, mutta vieressä taas makkarakkuoria, likööriä tahmeita lasia, vasta äsken täältä oli häipäissyt pari naista, tuossa oli teosofista kirjallisuutta, mutta elin oli taas hellänä ja finnit kukkivat naamassa.

OLEMA

Loc V N+part > Loc N+part

Kõige lõpuks vaatles nelja lauset, kus osaalus on erinevatel põhjustel tõlkes kaotatud, kusjuures kõigis neljas lauses on leidnud aset ka predikaatsõna asendamine teisega. Neist esimese puhul on osaalus kohamääruse mõjul asendatud täisalusega, lauses muid muutusi pole. Ülejäänud kolme lause puhul on tõlkijat oletatavasti mõjutanud stilistilised kaalutlused. Üks lause on muudetud subjektita lauseks ning lausesse on asetatud hoopis viisimäärus. Üks lause on muudetud impersonaalseks, kasutades predikaatsõna, mida eesti keeles taolises tähenduses kasutada ei saa. Ühes on lauses on ilmselt tahetud vältida kordust liitlause kahes pooles ning seetõttu teise lause osaalus on asendatud täisalusega.

92. Suur magistraalläks majade tagant ja mootorimürinat eikostnud väljadele.

92. Suuri valtäväylä kulki talojen takana, eikä moottorin surina

kuulunud pihole.

KOSTMA > KUULUA

N+part V Di > N+nom V Di

*54. Neid oli juba olnud Guatemalaas, Karmadecisaartel ja Triaulis.

*54. Aiemmin oli näin tapahtunut Guatemalassa, Karmadetsin saarilla ja Triaulissa.

OLEMA > TAPAHTUA

N+part V Loc > (Temp) V Loc

*508. Sellest filmist oli linna peal palju juttu olnud.

*508. Tästä elokuvasta oli kaupungilla paljon kohistu.

OLEMA > KOHISTA

(N+el) V Loc (Mes) N+part > (N+el) V Loc

868. Naist ei olnud ikka veel, ja kui teda ei olnud ka kell neli, siis hakkas Eero pisut muretsema.

868. Vaimoa ei kuulunut vieläkään ja kun hän ei ollut tullut vielä neljältäkään, alkoi Eero huolestua.

OLEMA > TULLA

N+part V (Temp) > N+nom V (Temp)

3.1.5. TULENEMISLAUSED

Tulenemislauseid oli ainult kaks, neist üks on tõlgitud muutumatult, teises aga on asendatud predikaatsõna 'tulema' sõnaga 'koitua', mis igatahes osaalusest tingitud pole. Samas lauses tuleb taas ilmsiks soome keele väikese sõnajarjekorra sõltuvus liitlausest.

47. Kuna aga Eesti ja Läti piir on avatud, siis ei tulnud sellest kõigest mingit pahandust.

47. Mutta koska Eestin ja Latvian raja on avoin, ei tästä koitunut

mitään hankaluuksia.

TULEMA > KOITUA

V N+el Npart > N+el V Npart

150. Seal tegi ta oma tööd, millest polnud rahvale reaalsed tulu.

150. Siellä hän teki työtään, josta ei ollut ihmisille varsinaista hyötyä.

OLEMA

N+el V (N+all) Npart

3.2. SOOME KEELE LAUSED

EESTINDATUNA

Veikko Huovise raamat "Havukka-Aho ajateliija" pole ilmselt just kõige õnnestunud valik võrdluseks, sest kirjaniku keelekasutus on äärmiselt isikupärane ja ei peegelda ~~seetõttu~~ ~~adekvaatselt~~ tavakeelekasutust. Seetõttu on ka tõlkija pidanud käituma üena enda ettekujutuse kohaselt ühe omapärase mõtiskleja lausete stiili edasiandmisel. Eriti on märgatavad muutused just mõtiskluslikes lausetes, kus ju inimene kõneleb iseendaga ja seetõttu on vabam väljendudes, ta ei pea lakkamatult muretsema, et ta teistele arusaadav oleks.

Lauseid oli kokku 948, neist tõlkimata oli 174, seega otsese võrdluse seisukohalt kasutatavaid lauseid on 774. Tõlgitud lausete hulgas oli 41 lauset osaalusega, tõlkimata lausete hulgas 7 osaalusega lauset.

Seitsme tõlkimata osaalusega lause hulgas on 2 olemasolulause, 3 kohalause ja 1 omajalause.

475. Sillä hän oli olevinaan niin suuren järven jäällä, ettei rantoja näkynyt.

477. Eikä niin yhtään saarta, ei edes pienen pientä karia koko autiomassa.

479. Ei evästä, ei suksia, ei sukkia jalassa.

488. Ja normaalikäsillä se hiihti ja sillä oli aivan uudet rottinkisauvat, vaikka toinen oli vähän halkeillut ja siinä oli eristysnauhaa.

536. Ei meillä ole hättää ollenkaan, ei ole.

601. Hän ajatteli puoliäänen: - Yliluonnollisuutta,
yliluonnollisuutta, sitä on joka paikassa.

779. Jos olisi yksi ratsinalijoitsija, mutta kun niitä on usein viisi
rakettiukkoa toistaan vapauttamassa.

3.2.1. OLEMASOLULAUSED

Üksnes kaks kaheksast ~~olemasolulaused~~ on tõlgitud
muutumatutena, mõlemad neist ilma lisatingimusteta.

*229. Poikeustahan tietysti on, vaikka mitäpä se sinulle kuuluu.

*229. Kõrvalekaldumisi muidugi ju on, aga mis see sinusse puutub.

OLEMA

N+part V

*419. Siellä myötiin kaikenlaista, oli vaatetta, kenkää,
jauhosäkkejä, elintarvikkeita, työkaluja.

*419. Seal müüdi igasugust kraami, oli riiet, saapaid, jahukotte,
toiduaineid, tööriistu.

OLEMA

V N+part

Ühes lauses on ~~asendatud~~ predikaatsõna 'olema'
eesti keeles tõenäoselt stilistilistel kaalutlustel
sõnaga 'leiduma'. Et ~~ka selle peatüki eelmises osas~~
~~esines sama sõnapaari muutus, mis võib~~ ehk oletada
eesti keeles sõna 'leiduma' pisut laiemat
täenduskaalat.

*63. Vielä oli niitä tavanomaisia, korvaamattomia russakoitakin,
jotka kompuroivat DDT:n turvottamin vartaloin ja putollivat
henkihieverissä lattialle.

*63. Peale selle leidis ka noid tavakohaseid, asendamatuid
prussakaid, kes DDT-st tursunud kehadega ringi komberdasid ja

hinge vaakudes pörandale pudenesid.

OLLA > LEIDUMA

(Mes) V N+part

Üsna märkimisväärne hulk olemasolulauseid on eestikeelses tõlkes saanud täisaluse.

Kahe lause puhul, milles predikaat on väljajätteline, on eesti keeles tõlki ja pidanud loomulikumaks kasutada täisalust. Õigupoolest küll teine lause sisaldab ka omajamäärust, kuid tundub, et see on nõrgalt seotud alusega ning käändevalik sellest pole sõltunud.

*365. Sopulia, kirppua, varista, rokotiilia...

*365. Rändhiired, kirbud, varesed, krokudillid...

404. Heinäpoutia, heinäpoutia

maatalouselinkeinonharjoittajakansalaisille.

404. Heinailmad, heinailmad

põllumajanduselatusvahenditootmistöolistest kodanikkudele.

Vormilise muutuse järgnevas lauses on tinginud muutus predikaatsõna valikus, subjektiks olev sõna on modaalse verbi da-infinitiivilise osana edasi antud. Minu arvates olnuks eesti keelde võimalik tõlkida see lause ka otse (ega ole puiklemist/keerutamist kellelgi), kuid tavaline see eesti keelele muidugi poleks.

788. Siellä on ihmisen suukokous, eikä ole kiertämistä kellään.

788. Seal oli inimesesoo kokkutulek ja keegi ei saa kõrvale puigelda.

OLLA > SAAMA PUIGELDA

V N+part > N+nom V V+da

Kaks lauset on predikaatverbiga 'tarvihe/tarvita', millele eesti keeles ühesõnaline vaste puudub ning mis

~~eesti keeles antakse edasi verbiühendite 'tarvis/vaja minema/olema'.~~ Esimeses lauses on muutunud sõnajärjekord. Märgatav on samas lauses taas eituspartikli laiemat paiknemisvõimalust soome keeles, soome keeles on eitussõna siin lauses määruse, eesti keeles terviköeldise ees.

Teises lauses on eesti keeles verbi 'tarvita' puudumine toonud kaasa kohamääruse asendamise otstarbemäärusega.

364. Ei täällä tarvita kaikenlaisia vakoilijoita, on jo hiipijöitä tarpeeksi asti.

364. Ei ole vaja siia igasuguseid luurajaid, on juba parajal määräl neid hiilijaid.

TARVITA > VAJA OLEMA

Loc V N+part > V Loc N+part

676. Kun saanevat sen rakettinsa ajoissa valmiiksi, niin ei tarvihe miehiäkään atomin syytelemiseen.

676. Kui saavad ehkselle oma raketiparajal ajal valmis, siis eilähe mehigi aatomi süütamiseks vaja.

TARVITA > VAJA MINEMA

V N+part Loc > V N+part N+tr

3.2.2. KVANTORLAUSED

Kvantorlausete tõlgetes on suhteliselt palju muutusi, vaatlen alljärgnevalt neid eraldi.

Üks kvantorlausetest on väljajättelise predikaadiga koondlause, milles osa subjekte on partitiivi- osa nominatiivikäändeliselt sõltuvalt kvantorfraaside sisestest suhetest. Eesti keelde on see samal moel tõlgitud. Teine muutumatult tõlgitud lause on põhimallile vastav kvantorlause.

- *729. Ja näkkileipää joku sata kiloa, säkki suoloja, paljon tulitikuja, jokunen tyynyri lampuöljyä ja lampunlaseja.
 *729. Ja kuivikleiba oma sata kilo, kott soola, rohkesti tuletikke, mõni vaat lambiõli, ka lambiklaase.

*806. Matkaa Konstan määränpäähän oli runsaat kolme penikulmaa.

*806. Maad Konsta sihtkohta oli tublisti oma kolm penikoormat.

OLEMA

N+part V Kvant

Sõnajärjekorda on ~~tõlkija~~ pidanud tarvilikuks muuta ühes kvantorlauses, ~~kuusjuures~~ mõlemas keeles on sõnade järjekord ~~mõjutatud~~ liitlauselisusest. Erineva järjekorra põhjuseks on ka soome keeles oleva kvantorfraasi semantiliselt täpselt vastava fraasi puudumine.

*364. Ei täällä tarvita kaikenlaisia vakoilijoita, on jo hiipijöitä tarpeeksi asti.

*364. Ei ole vaja siia igasuguseid luurajaid, on juba parajal määral neid hiilijaid.

OLLA

V N+part Kvant > V Kvant N+part

Kvantorlause on muudetud kvantoriilminguga omajalauseks subjektiks ~~oleva~~ sõna asetamise läbi omajamääruse positsiooni. Samas on säilitatud osaalus, milleks on lausesse lisatud ~~sõna~~. Oleks võimalik olnud tõlkida ka muutmatult. (Kaljut on viiskummend meetrit.), millele viitab ka samasuguse lause olemasolu Mati Undi teoses.

746. Kuitenkin luulisi Huuhkajavuoren kestävän ja varmasti kestää, kun on kalliota viisikymmentä metriä.

746. Siiski vöi arvata, et Huuhkajamägi talle vastu peab ja kindlast

peabki, sest kaljul on paksust viiskümmend meetrit.

OLEMA

V N+part Kvant > N+ad V N+part Kvant

Üks väljajättelise predikaadiga kvantorlausetest on tõlkes saanud oletatavasti täisaluse, mida siiski absoluutse kindlusega väita ei saa, kuna sõna partitiiv langeb kokku nominatiiviga. Igatahes näib kvantorfraas eestikeelses lauses kvantoratribuudiks olevat muudetud, milles ma taas täiesti kindel pole, kuna predikaat puudub. Tegelikult oleks seda lauset võimalik olnud minu arvates tõlkida ka üks-üheselt (Trükitud sõnu ligi paar tuhat lehekülge).

634. Painettua sanaa lähemmas parituhatta sivua.

634. Ligi paar tuhat lehekülge trükitud sõna.

Käesoleva lause paigutamine kvantorlausete hulka on ehk pisut tinglik, mulle tundub siiski soomekeelse lause oodatav vastus olema kvantorlause. Eestikeelses küsilauses on toimunud muutus, mis tingitud nii konkreetse kvantorsõna erinevusest kui ka kas-küsimuse erinevatest moodustusviisidest. Eestikeelses lauses on subjektsõna nominatiivis ja atribuudiks olev sõna partitiivis, seega lause ei sisalda osaalust.

405. Oliko monta pölyä?

405. Mitu notti eile oli?

OLLA

V Kvant Npart > Kvant N+part (Temp) V

3.2.3. OMAJALAUSED

3.2.3. OMAJALAUSED

Kaks omajalauseid on eesti keelde tõlgitud muutumatult, mõlemad neist on omajalause põhimalliga. Üks lause, samuti põhimalliga, on tõlgitud sisuliselt ja vormiliselt samaväärselt, on ainult atribuudi sõnavaraline muudatus, mis tingitud võimatusest moodustada samaväärset ~~litsenaalist~~ omadussõna ja seetõttu rohkemate täiendussõnadega sama edasi antud.

904. Hänellä oli niinmerkillisiä pielipiteitä, että Mooseksen hune-kunnasta oli hupaisa kuunnella niitä.

904. Tal oli igasugu nähtuste kohta nii tähelepanuväärseid seisukohti, et Moosese kodakondsete arust oli neid muhe kuulata.

OLLA

N+ad V N+part

*435. Minulla on hyvää ponua, pitä turpasi tukossa tästä assiesta.

*435. Minul on ead metsa kohinad, pea moka maas sellest asjast.

OLEMA

N+ad V Npart

807. Hänellä ei ollut karttaa eikä kompassia, mutta sen sijaan metsäläisen varma suuntavaisto.

807. Tal ei olnud kaarti ega kompassi, kuid selle eest metsamehe kindel suunatunne.

OLEMA

N+ad V N+part

Kahes järgnevas lauses näeme taas eesti keele väiksemat eituspartikli asukohta kasutust, kusjuures neist esimeses olev eitusõna asukoht oleks eesti keeles praktiliselt võimatu. Teises lauses oleks aga tugeva modaalsuse tõttu ka eesti keeles võimalik eituspartikli asukoht sarnaselt soome keelele (Ei

temal neid söömiseks anda ole.). Teises lauses on aset leidnud otstarbemääruse muutus, kuna eesti keeles kaassõna 'asti' täpselt vastet pole ning selle asemel on lisandunud da-infinitiiviline öeldistäide. Nende muutuste tõttu on soomekeelse lause lõpus olev predikaat eesti keeles asetunud lause algusse.

882. Ei minulla ole ennen ollutkaan selvää käsitystä ontosta pysyhongasta.

882. Mul ei ole enne olnudki selget pilti jalalseisvast männikuivakast.

OLLA

N+ad V (Temp) V N+part

343. Ei hänellä niitä syötäväksi asti ole.

343. Ei ole temal neid söömiseks anda.

OLLA

N+ad N+part N+tr V > V N+ad N+part N+tr V+da

Ühes lauses on öeldise ja omajamääruse asukohad tõlkes vahetunud. Loomulikult võib mõjub kuidagi tõlkija kasutatud variant, kuid selles lauses modaalsuse tõttu poleks ka eesti keeles vastuvõetavatu sarnane sõnajärg (Mis tal on siin tegemist?).

362. Mitä sillä on täällä tekemistä?

362. Mis on tal siin tegemist?

OLLA

V N+ad V Loc N+part > V N+ad Loc N+part

Kaks omajalauset on tõlkes kaotanud osaaluse. Esimeses lauses muutus aluse vormivalikul on tingitud leksikoloogilistest põhjustest, mõlemas keeles on tegemist arvatavasti üldlevinud viisakusküsimustega, mille sõnade vormivalik aja jooksul juurdunud, pealegi

eesti keeles pole verbile 'kuulua' täpselt sama semantilise skaalaga verbi. Teises lauses on soome keeles üks subjektsõnadest partitiivivormiline, teine nominatiivne, eesti keelde on mõlemad subjektsõnad tõlgitud nominatiivsetena. Tundub, et oleks tegelikult võimalik seda lauset samavormilisena tõlkida. Ilmselt on tõlkija pidanud tarvilikuks subjektsõnad ühtlustada.

403. No, mitäs sitä Konstalle kuuluu...

403. Noh, mis siis Konstal ka uut on?

KUULUA > OLEMA

N+part N+all V > N+nom (Temp) N+ad Adj+part V

782. Ja ne kait ne kirjoittavat alle kansalaisten ruokatilaukset, ja onhan niillä monesti rouva ja lapsosia.

782. Ja nad vist kirjutavad alla kodanike toidutellimistele, ka on neil tihtilugu ju proua ja lapsukesed.

OLLA

V N+ad N+nom ja N+part > V N+ad N+nom ja N+nom

Soomekeelsete osaalustega lausete hulgas oli ka üks kogejalause. Eesti keeles pole ma ühtegi osaalusega kogejalauset leidnud. Tuginedes ka H. Rätsepa lausemallidele julgen väita, et eesti keeles kogejalauses ei kasutata partitiivivormilist subjekti.

*92. Kun hänellä oli nuhaa sen huomasi varsin mainosti.

*92. Kui tal oli nohu, võis seda eriti suurepäraselt tähele panna.

OLLA

N+ad V N+part > N+ad V N+nom

3.2.4. KOHALAUSED

"Havukka-Aho ajatelija" osaalusega lausetest oli rohkem kui pool just nimelt kohalaused (24 41-st), kui meenutada, et 7-st tõlkitavast lausest 3 olid samuti kohalaused, siis pole ehk liig julge arvata, et soome keeles osaalusega lausete hulgas kaalukaimad, ehk isegi kaalukamad kui eesti keeles, on just nimelt need, millele viitab ka omajalausete tõlkimise soodumus soome keelde kohalausena.

Kohalausetest 7 on tõlgitud eesti keelde praktiliselt muudatusteta. 5 lauset neist on lokaalse kohamäärusega, ühes ka liites sõna 'olemas', kõik nad on kohalause põhimalliga, ühes lauses on ka kvantoriilming. Selles lauses on kohamääruse kääne erinev, tegemist on ilmselt stilistilise muutusega. Direktsionaalse kohamäärusega lauseid on muutumatult tõlgitud 2, ~~olemas~~ neis on subjektil kvantoratribuut.

731. Vaan mikä on kaikkein parasta; siinä joessa asustaa aika mukavia haukia ja parhaankokoisia paistinahvenia.

731. Aga mis kõige etem: seal jões elutseb üsna toredaid haugipurikaid ja paraja suurusega praeahvenaid.

ASUSTAA

Loc V N+part

*429. minä vaan kirjutan että täällä Lentualla on outoja miehiä ja heroja.

*429. mina ainult kirjutan et siin Lentual on võeraid mehi ja härased.

OLEMA

Loc V N+part

*826. Vaaran kupeessa polveilevissa kuruissa kasvoi tiheitä

kuusikoita, jonne päivänvalo ei milloinkaan häikäisävänä tunkeutunut, vaansiivilöityisalaperäiseksi, himmeänkellertäväksi valosumuksi.

*826. Mäekünka külgedel looklevais kurudes kasvas tihedaid kuusikuid, kuhu päevavalguseitungenud ilalgisilmipimestavana vaid immitses nagu läbi kurna salapäraseks tuhmkollaseks valgusesumuks.

KASVAMA

Loc V N+part

*59. Pirtin orsilla oli kuivumassa reenjalaspuita, ja muita kaluaineksia.

*59. Tare parsil oli kuivumas reejalasepuid ja muid tarbeasju.

OLEMA

Loc V V+mas N+part

*109. Se on niin, että tässä maapallossa on vielä enempi kiihtyttäviä asioita kuin tämä, jos kerta alkaa niitä ajankulukseen murehtia.

*109. See on nõndamoodi, et siin maamuna peal on veel rohkem ärritavaid asju kui see, kui kord hakata nende üle ajaviiteks hädaldama.

OLEMA

Loc V Mes N+part

*308. Monta metallisointuista kirouskorppia lehahti sydänmaan autereihin kuin rukouksina sille Sisu-nimiselle pyhimykselle, jolla saattaa olla sarvi otsassaan, tai kaksikin...

*308. Palju metallihäälseid kirumiskaarnaid lendas laanemaade põuasumusse otsekui palvetena tollele Visaduse-nimelisele pühakule, kellel võivad olla sarv otsa ees, või kaksiki...

LEHAHTAA

N+part V Di

*701. Sinne tuli jostain vähän valoa, ja miten mukavasti se joki solisikaan.

*701. Sinna tuli kuskilt veidi valgust, ja kui kenasti jõgi vulises!

TULEMA

Di V De N+part

Predikaadiks on teistaugune sõna valitud kolme lokaalse ja ühe direktsionaalse kohamäärusega lause tõlkimisel. Nagu selliste muutuste puhul tundub olevat tavaline, on tegemist leksikoloogiliste põhjustega, tähendusskaalade erinevuste tõttu. Esimeses lauses on eesti keelde tõlkides kasutatud 'olla' asemel 'jätkuma', ilmselt stilistilistel kaalutlustel, tundub seejuures ka, et sõna 'jätkuma' kasutus mõneti erinev võrreldavates keeltes. Teise lause puhul on tegemist sõnade erinevate tähendusskaaladega, millised aja jooksul nihkunud, eesti keeles taolises tähenduses 'kuulduma' ja 'nähtuma' kasutatakse tunduvalt harvemini. Kolmas lause on liitlausest muudetud koondlauseks, laiendades esimese lausepoole predikaati mõlemale ning andes soomekeelse teise lausepoole predikaadi lisatähendusvarjundi edasi atribuudiga subjekti ees. Põhjuseks on täpse vastega predikaatverbi ~~puudumine~~ eesti keeles. Direktsionaallause öeldissõna valik on taas tingitud leksikoloogilistest põhjustest.

652. Pesuvadissa sitä herkkua oli, ja kissa joi!

652. Pesukausis seda maiust jätkus ja kass jõi!

OLLA > JÄTKUMA

Loc N+part V

755. Jos ei kuulu yhtään mosausta eikä näy rakettia, niin mielellään sitä lähtee jo kotia kohti.

755. Kui ei kosta ühtki prahvatust ega paista ühtki raketti, siis oleks hea hakata juba kodu poole minema.

KUULUA > KOSTMA, NÄKYÄ > PAISTMA

(Temp) V N+part V N+part

*827. Kuusten alla kasvoi ruikulaista, pitkävartista

~~mustikanvarvustoa ja notkelmissa rehotti saniaisia~~, joiden ohi lipajava puro kulki alaspäin, katosi sammalen sisään ja pulpahti taas esiin jonkun kiven alta taivaankirkkaaksi lähteeksi.

*827. Kuuskede all kasvas ~~kiikraid pika-varrellisi mustikapöösaid ja nõgudes lopsakaid sõnajalgu~~; nendest möödalibisev oja voolas allapoole, kadus samblasse ja pulbitses mõne kivi alt jälle esile taevasselge allikana.

KASVAA, REHOTTA > -

Loc V N+part ja Loc V N+part > Loc V N+part ja Loc N+part

*395. Muistilehtiðõn karttui pitkää numerorivejä.

*395. Märkmikku sigines pikki numbriridu.

KARTTUA > SIGINEMA

Di V N+part

Järgnevalt vaatlen ~~lauseid, milles~~ tõlkija on tarvilikuks pidanud muuta sõnade järjekorda. Eituspartikli asukoht on muutunud ühes lauses; muutunud on samas lauses ~~tõenäoselt~~ leksikoloogilistel põhjustel ka ~~viisimäärus~~ nii vormiliselt kui paiknevuselt. Teises - väljajäätelise predikaadiga lauses - on vahetuses ~~omavahel~~ ja rõhusõnad. Kolmandas lauses on eesti keelde tõlkides atribuut subjekti ees, soome keeles on sama täiendsõna otsekui teine, korduv subjekt. Üks muutunud sõnajärjekorraga lause on direktsionaalse kohamäärusega, kus soome keeles tegemist oletatavasti stiilitaotlusest tingitud subjektsõna paigutamiselega lause algusse. Eesti keelde pole antud juhul seda ~~olnud~~ võimalik sarnase järjekorraga tõlkida, sest ~~aidendi~~ lõpul olev -gi ei taha lubada sama liidet gi predikaadil, mis ehk kuidagi annaks taoliseks sõnajärjekorraks võimaluse.

140. Mutta ei mitään tullut mieleen, ei kiusallakaan.

140. Kuid nagu kiuste ei tulnud midagi meelde.

TULLA

V N+part Di

671. Ja loonnollisestl sitten ratioaktiivisuutta joka paikassa, ihmiset r yht ilev t ratioh yryj .

671. Ja selle järel loomulikult raadiaoaktiivsust igal pool ja inimesed r hitsevad raadiaaurusid.

V ljaj tteline predikaat

(Mod) (Temp) N+part Loc > (Temp) (Mod) N+part Loc

659. - Siellä sit  olisi suolavett ...

659. - Seal oleks alles seda soolvett...

OLLA

Loc V Npart > Loc V (Mod) Npart

*861. Siellä oli hieman h m r  , vaikka valoa tulikin ylh  lt  lukuisista palok rjen rei'ist .

*861. Seal oli pisut h marav itu, kuigi ülevalt arvututest r hniaukudest tuli valgust.

TULLA

N+part V Di > Di V N+part

Kahes lauses kaasnevad sõna järjekorra muutusega ka morfoloogilised muutused.  eldise ja kohamääruse asukoha erinevus esimeses ~~aset~~ võib olla põhjustatud kas-küsimuse erinevatest moodustamisviisidest eesti ja soome keeles. Eesti keelde tõlkides on lisandunud ka olemasolu näitav tav-partitiiviline sõna. Teise lause eestikeelses tõlkes on kohamäärus asetunud kohalausetele omaselt lause algusse, modaalverbiga predikaadi da-infinitiiviline osa on asetunud lause lõppu, kuna algup randis on predikaat tervikuna lause alguses. Muutus on aset leidnud ka subjekti arvus, see on ainsuse asemel mitmuses tõlgitud. Põhjuseks on arvatavasti siin hulgaatribuudiks oleva sõna erinev tähendusskaala.

415. Hän tietusteli myös, oliko savotan kaupassa paitoja ja verokahvia.

415. Ta päris ka järele, kas metsapunkti poes on särke ja aktsiisikohvi saadaval.

OLLA

V Loc N+part > Loc V N+part Loc

857. Eikä voi olla maalimassa montakaan miestä, jotka olisivat käyneet ontossa hongassa.

857. Ja maailmas ei vöi kuigi palju mehi olla, kes on õõnsas puus käinud.

VOIDA OLLA

V (V+da) Loc Mes N+part > Loc V (Mes) N+part (V+da)

Vormimuutuse on läbi teinud veel 7 lauset, kolmes neist on siiski osaalus. Kohalause on eesti keelde tõlgitud omajalausena, eesti keeles tunduks see kohalausena tõest ebaloomulik.

Järgneva lause puhul on tõlkides eesti keelde on peetud vajalikuks lisada öeldistäide 'saada', mis tingib ka hulga ja kohasõnade ümberpaiknemise lauses. Eesti keeles poleks minu arvates kõnesolev lause vastuvõetamatu ka muutmatult (kui seda veel on metsapunkti poes). Ühes lauses on lokaalse kohta näitav määrus asendatud direktsionaalsega, arvatavasti on see tingitud predikaatverbi erinevast juurdunud rektsioonist.

117. Sehän nyt on kerta kaikkiaan ihaan selvä, että minussa ei ole ikänäni ollut tuperkeila eikä koskaan tulekaan.

117. See on ju nüüd lõppude lõpuks täiesti selge, et minul ei ole tervel eluajal tiisikust olnud ega tule ka kunagi.

OLLA, TULLA

Loc V (Temp) N+part (Temp) V > N+ad V (Temp) N+part V (Temp)

*187. Jos heität itkemästä, niin minä ostan sinulle paketin

verokahvia, jos sitä vielä on savotan varastomakasiinissa.

*187. Kui jäta^d nutmise järele, siis ostan sulle paki aksisikohvi, kui seda metsapunkti poes veel saada on.

OLLA

N+part (Mes) V Loc > N+part Loc (Mes) V+da V

654. Mikin kissansilmistä kuvastui alistunut elämänhalveksunta...

654. Miki kassisilmis peegeldus alistunud elutüdimus...

KUVASTUA

Di V N+part > Loc V N+nom

Lõpuks veel 5 lauset, ~~kõik~~ kõnekeelsed, mille tõlgetes osaalus on kadunud.

Küsilause on eesti keelde tõlgitud väljajäätelise täisaluselusega, mis on põhjustatud teise predikaatsõna valikust, nii et algupäraseast osaluselusest on tõlkes saanud osasihitis. Koos nende muutustega on ka lokaalne kohamäärus asendunud direktsionaalsega. Mulle tundub, et kõnekeelele vastuvõetav oleks ka samavormiline lause (kus oleks seda paberit või ajalehti?).

*151. Tuskastunud katumuksentekijä puhkesi puhumaan: - Touta, missä sitä olisi paperia tai sanomalehtiä...

*151. Murelik patukahetseja hakkas rääkima: - Seda et... kuskohast saaks paberit või ajalehti?...

OLLA > SAAMA

Loc N+part V > Di V N+part

Järgmine lause on eesti keeles impersonaalseks muudetud, kusjuures subjektsõna on asetatud objekti rolli. Selle lause puhul tundub mulle, et eesti keeles saaks antud teose tõlkes tegelikult samuti kasutada osaalust (Neid tossab seal Huuhkajamäe kõhus).

752. Niitä höyryttelee siellä Huuhkajan mahassa, jos atomi alkaa hermoille käyvä.

752. Seda saab seal Huuhkajame kōhus tossutatud, kui aatom hakkab närvidele käima.

HÖYRYTTELLÄ

N+part V Loc > N+part V Loc

Järgnevaski lauses on tõlkes osaalusest saanud täisalus ning kohamäärus on kadunud. Soome keeles osaaluse esinemisel subjektisõnale esitatavate nõuete puhul on öeldud "Nykysuomen lauseoppias", et ainsuse osastavat käännet saab jaatavas lauses kasutada üksnes jaotatava sõna puhul. Sama kehtib eesti keele kohta. Seega on tõlkes kadunud kõrvalekalle reeglitest. Minu arvates oleks küll antud konkreetsel juhtumil võinud ka säilitada selle vea (On siin alles torni!), sest sõltuvalt kontekstist võib "Eesti keele lauseõpetuse põhijooned" järgi mõni muudu konkreetne sõna olla ülekantud tähenduses ja seega antud lause piirides jaotatava loomuga .

*872. Voi hyvänen aika, onpa tässä tornia!

*872. Oi heldene aeg, on see ikka alles torn!

OLLA

V Loc N+part > V N+nom

Järgmisena vaadeldav lause, mis tõlkes on osaaluse asemel saanud täisaluse, on sellisena eesti keeles muidugi loomulikum, kuid kõnekeelse lausena poleks minu arvamist mööda välistatud selles teoses ka osaaluse kasutamine (Mis mehi siin järvel siis ringi sõuab?).

911. - Mitäs miehiä täällä järvellä soutelee? kysyi Konsta.

911. - Mis mehed need siis järvel ringi sõuavad? küsis Konsta.

SOUTELLA

3.2.5. TULENEMISLAUSED

Tulenemislauseid oli ~~ainult üks~~, selles on tõlkes muutunud sõnajärjekord. ~~Üks põhjusi sellel muutusel on taas eituspartikli erinev paiknemine.~~ Mõju avaldab lausele arvatavasti ka sõna 'tulema' pisut erinev tähendusskaala: eesti keeles kasutatakse eri lisatähenduste andmiseks liitverbe, soome keeles tundub sõna 'tulema' ~~sisaldavat juba ise endas mingil määral neid tähendusi.~~ Need erinevused on kaasa toonud ka subjekti ja kohamääruse vahetumise lauses.

349. Kaikki viittaa ihan selvästi siihen, ettei töistä tule mitään tämän auringon alla.

349. Kõik näitab päris selgesti sinnapoole, et tööst ei tule selle päikese all midagi välja.

TULLA > TULEMA VÄLJA

N+el V N+part (Loc) > N+el V (Loc) N+part

3.3. TÕLGETES ILMNENUD ERINEVUSTEST

Mõlemast keelest teise tõlkides suurim hulk täpselt tõlgitud kõigi lausetüüpide hulgas põhimallidele vastavaid (~~N+part V~~, Loc V N+part, N+ad V N+part, N+part V Kvant) lisatingimusteta lauseid. Sellest võib ehk järeldada, et ilmselt need mallid on ka soome keelele kõige tavalisemad. Nn. segalaused, kus on segunenud mitu lausemalli, samuti tugeva modaalsusilminguga laused on tunduvalt vastuvõtlikumad tõlkemuutustele. Mida enam lisatingimusi, seda muutuvam võib olla ka tõlkevariant. Tõenäosel on muudatused ka selgelt ainult kõnekeelsetes lausetes, siin sõltub aga tõlge ~~ka kõige~~ enam tõlkija isiklikust keelekasutusest. Modaalsusilminguga lauseis ilmselt sõltub eriti palju just nimelt tõlkija äranägemisest, kuhu ta lauserõhu asetab ning sellest tuleneb samuti osa sõnajärjekorra muutusi.

Erinevused tekivad enamasti ka leksikoloogilistel (sõna erinev tähendusskaala) ja morfoloogilistel (rektsioon) põhjustel. Ilmselt mõju avaldavad erinevad moodused kas-küsimuse koostamisel, possessiivsufiksile olemasolu, rõhusõnade vastavus, liitverbide olemasolu ja üldse sõnade erinevad tähendusvarjundid.

Nagu lausetest ilmnes, ~~on kohalaused~~ kõige aldimad muudatustele, kas siis sõnavaraliselt (nendes lausetes on kõige rikkalikumad võimalused erinevate predikaatsõnade valikul) või vormivalikult. Samuti on erinevate määruste paigutamine kohalauses vabam, see tundub kehtivat mõlemas keeles ja sõltuvat lauserõhu asetuse soovist.

Soome keeles tundub olevat hoopis suurem osakaal kohalausetel kui eesti keeles. Sellele viitab niihästi kohalausete suur ülekaal soome algupärase teoses (pisut üle poole lausetest on kohalaused, samas eesti algupärandid ainult kolmandik), samuti aga ka

omajalauseste tõlkimine eesti keelest soome keelde kohalausena ning vastupidi kohamääruse tõlkimine omajamääruseks soome keelest eesti keelde. Samuti tuleb ette muuvormiliste adverbiaalide muutumisi kohakäändeliseks.

Soome keeles on eriti just omajalause, aga ka teistes sõnajärjekord vähem sõltuv liitlauselisusest kui eesti keeles.

Peamise osa predikaatsõna erineval valikul annavad kohalused, kus ka eesti keele osaalustega lausete puhul oli kõige rikkalikum valik predikaatsõnu. Teise grupi moodustavad määrusteta eksistentsiaallused, kus esineb eksistentsi näitava põhisõna mõne asendamist samatähenduslikuga, kusjuures lausemalli sellised asendused siin alati muutnud pole. Taoliste muutuste põhjuseks on enamikel juhtudel sõnade erinev tähendusskaala. Vahetusse lähevad tavaliselt ühes keeles neutraalne sõna, näiteks 'olema', ja teises keeles osaalusega lausete moodustamisel aktiivsete verbide hulka kuuluv sõna, näiteks eesti keeles 'leiduma', soome keeles 'näkyä', 'kuulua', 'sattua'.

Eituspartikkel on soome keeles liikuvam kui eesti keeles. Kui eesti keeles on ta enamasti kuidagi verbiga ühtekuuluv, siis soome keeles tuleb sagedamini ette, et eitussõna asukohast sõltuvalt tuleb esile eitava öeldise asemel otsekui eitav alus, määrus, atribuut. (Kui võrrelda inglise keele eitavaid lausepaare - Nobody does. Anybody does not. This book is nowhere. This book is not anywhere.-, siis eesti keeles on tavaliselt kasutatav lausepaaride teine variant, kuigi modaalsuse huvides on esimene rohkem võimalik. Soome keeles paistab ka esimene rohkem kasutatav olevat.) Sel põhjusel on üsna mitmes lauses eituspartikkel lauses teise kohta paigutatud.

Kvantorlausete puhul tuleb ette kvantorfraasi siseseid muutusi, mis lauses ka osaaluse võivad täisaluseks muuta.

LÖPPJÄRELDUSI

Alustan oma töö ~~lõppjäreldusi~~ H. Rätsepalt laenatud lausega: "Selge, et konteksti tegelikku keelekasutust uurides ~~arvestamata~~ on raske jätta" (H. Rätsep, "Eesti keele lihtlausete tüübid", Tallinn, 1978). Osaalust ~~sisaldavaid~~ eksistentsiaallauseid uurides küll kindlasti ~~mitte~~ ~~Nõnda~~ olengi kogu oma töö jooksul püüdnud end kontekstist läbi kaevates selgitada, millised on need tüüpilised jooned, mis on omased osaalusega lausetele.

Otsides eksistentsiaallauseis mingeid neid gruppideks ühendavaid jooni, tegin katset liigitada nad lisatingimuste järgi, mida laused sisaldavad. Selline jagamine on ehk kohati üsna tinglik, kuna tegelikult olemasolulausete alla paigutatud ajamäärusega laused sisaldavad ilmset lisatingimust. Samuti on suur hulk mitme lisatingimusega lauseid, mille praegune grupeerimine ehk vaieldav on.

Tegelikult on olemas vaid väga väike hulk eksistentsiaallauseid, milles mingeid lisatingimusi ei esine. Kui need lisatingimused ka pole väljendatud mingi adverbialiga, siis on lauses olemas modaalsus, mis ka tingimusena vaadeldav ja võib üsnagi suurt mõju näiteks sõnajärjekorrale avaldada. Pealegi mida rohkem on lisatingimusi, seda suuremad on võimalused jaatava osaaluse kasutamisel, samuti subjektiks oleva sõna ning tema täiendite valikul. Üldiselt on aga kõige kergemini nii soome keelest eesti keelde kui ka vastupidi tõlgitavad just need võimalikult väheste lisatingimustega laused, mis vastavad lausetüübi põhimallile. Muudatused suuremate lisatingimustega lausetes toob tihti kaasa juba morfoloogiline või leksikoloogiline muutus. See tähelepanek kehtib kõigi lausetüüpide kohta.

Ühe ~~tingimusega~~ eksistentsiaallauses olla kvantor, ~~st lause~~ väljendab subjekti olemasolu mingil määral, suuruses, kestvuses... Nende lausete põhiliseks predikaatverbiks on 'olema' ning suures osas on nad jaatavad. Põhimalliks on N+part V Kvant, kuid lisatingimuste esinedes on ka teistsuguseid malle. Siiski tuleb märkida, et kvantorsõna enamikel juhtudel jääb lause lõppu. Kvantorlausete määratlemise lisatingimuste puhul teeb keeruliseks mõnikord kvantoradverbiaali ja kvantoratribuudi piiripealse seisund. Tõlkes antakse põhimallile vastavad laused enamikel juhtudel edasi sarnaselt, kuid kvantorfraasisisesed suhted keerulisema malliga lausete puhul võivad esile tuua ka muudatusi, sealhulgas osaaluse kadumise.

Possessiivsuse ilming on samuti üks tingimusi, mis võib eksistentsiaallauses ilmned, st subjekt väljendab olemasolu mingil omajal. Omajalausetele on samuti iseloomulik predikaadina kasutada verbi 'olema'. Põhimalliks omajalausel on N+ad V N+part, kuid siingi võib tulla ette erinevaid malle lisatingimuste lisandudes. Omajalausete puhul tuleb märkida, et kuna mitteomamist saabki väljendada ainult osaalusega, siis ülekaalus on eitavad laused. Jaatava lause puhul on võimalik kasutada nii partitiivi kui nominatiivi subjektikäändena ning märkida tuleb seda, et mida enam on omajalauses veel lisatingimusi, seda tõenäosem on seal jaatavas lauses osaaluse esinemine. Soome keeles tundub omajalausete osakaal olevat kohalausete kasuks väiksem kui eesti keeles. Samuti tuleb märkida, et kui eesti keeles omajalause sõnajärjekorda liitlauselisus suhteliselt sageli mõjutab, siis soome keeles juhtub seda tunduvalt harvem.

Kolmas tingimus, ehk isegi kõige olulisem tingimus, mis eksistentsiaallauses võib olla, on koht,

et lause väljendab subjektiga märgitu olemasolu mingis kohas. Lisaks kohalausestena vaadeldud lausetele oli kohamäärusi ka omaja-, kvantor- ja tulenemislausetes, koht võib niisiis lisaks põhitingimusele olla ka lisatingimus. Kohalausest hulgas võib eraldi vaadelda lokaalse koha ja direksionaalse kohaga lauseid, kusjuures viimased väljendavad just subjektiks oleva sõna olemasolu ümberpaiknemisel mingist kohast teise. Põhimallidena tulevad esile $Loc\ V\ N+part$ ja $Di\ V\ De\ N+part$. Kohalausest puhul võib täheldada jaatavate lausete ilmset ülekaalu, tõenäoliselt on tegemist sellega, et kuna keelekasutuses üldse on jaatavate lausete osakaal suurem ning kohalausest on kõige väiksemad nõuded predikaat- ja subjektsõna valikule, siis siin on võimalik säilitada suuremal määral jaatuse ja eituse proportsioone kõnes. Kohalausest puhul on kõige suuremad võimalused predikaatsõna valikul, samuti subjektiks oleva sõna valikul. Ka on siin sõnajärjekord kõige muutuvam ja esineb kõige rikkalikum valik lausemalis. Viimast võib täheldada ka soome keele puhul. Soome keeles näib olevat kohalausest kasutamine veel laialdasem, kui eesti keeles. Tõlgetes tulebki kõige rohkem esile erinevusi just kohalausestes. Ühest poolt on põhjused leksikoloogilised - siin on suurem võimalus kasutada erinevaid sõnu -, teisalt just nende lausete puhul kõige enam esinevad lisatingimused, mis oma morfoloogiliselt kasutuselt keeltes on tihti erinevad. Soome keeles kohalause tihedale kasutusele viitab ehk ka asjaolu, et kõige enam just raskesti tõlgitavaid kõnekeelseid lauseid oli kohalausest juures. Igatahes võib kindlalt väita, et just kohalausest annavad kõige mitmekülgsemaid võimalusi osaaluse kasutamiseks.

Üheks tingimuseks eksistentsiaallauses on tulenemismäärus, et lause väljendab subjektiks oleva tulenemist millestki või kellestki; põhimalliks on

N+el V N+part. Selle lauserühma puhul tekkiis küll korraks küsimus, kas pole vahet tegemist direktsionaalse kohaga lausete ühe allrühmaga, sest tulenemismäärus on ju ka sisuliselt ja vormiltki sarnane direktsionaalse kohaga. Kuid predikaatsõnade väike valikuvõimalus (üksnes 'seama' ja 'tulema') ning asjaolu, et vastupidiselt kohalausetele on tegemist eitavate lausetega annavad alust arvata, et tegemist siiski on omaette tulenemislause rühmaga. Soome keele tulenemislause kohta on lausete vähese hulga tõttu raske midagi öelda. Kui ehk seda, et sõnal 'tulema' paistab olevat soome ja eesti keeles erinev tähenduskaala; nii on ühes tulenemisluses see sõna teisega asendatud. Samas liikumist väljendava verbina on eesti keeles selle tähendus kitsam ning kasutatakse liitverbi. Tulenemislause puhul peab märkima, et tegemist on ainult eitavate lausetega, üksnes mittetulenemise väljendamiseks on võimalik valida subjekti käänat nii et tegelikult tuleks need laused nimetada osaaluse puhul mittetulenemislauseteks.

Ka selles töös olemasolulause alla koondatud lausetest suures osas on olemas mingid lisatingimused. Nii näiteks olen ma selle rühma sees vaadelnud ajatingimust sisaldavaid lauseid. Kaalusin küll nende lausete eraldi vaatlemist, kuid kuna H. Rätsepa uurimuses obligatoorsete laienditena temporaali esile toodud pole, lugesin selle kontekstist tulenevalt obligatoorseks laiendiks. Samuti võiks ehk vaadelda ajatingimusega lauseid kohalausete all (on ju aeg vaadeldav kohana ajas), kuid siin pole kohalausetele omast laia predikaatsõnade valikut. Samuti olen olemasolulause alla paigutanud laused verbiühendiga 'vaja olema', ning da-infinitiivilise sekundaarse verbiga öeldistäite rollis olevad laused, mis väljendavad subjekti olemasolu selle sekundaarse tegevuse juuresolul. Soomekeelsete lausete hulgas

kahte viimatimainitud allrühma ei esinenud ning kahe eestindatud lauses oli erinevatel põhjustel taoline öeldistäide lisandunud. 'Vaja olema' laused puuduvad leksikoloogilistel põhjustel, on olemas ühesõnaline verb taolise sisu edasi andmiseks. Soome keeles tundub olevat pisut suurem kalduvus kasutada nn. 'olemas'-lauseid kui eesti keeles.

Tahan veel rõhutada, et mida vähem on lisatingimusi ~~sisaldavates~~ eksistentsiaallauseis, seda mõltuvamad on nad kontekstist ja modaalsuse lisamisest. Seda võib täheldada nii soome kui eesti keeles

Erinevustest kõneldes kahe keele lausete puhul ei saa mööda minna ka eituspargikli laiemast kasutamisest, kuid kuna vaatlusin seda nii lausetes ilmnenud muutuste vaatlustes kui ka võrdlust puudutava peatüki kokkuvõttes, ei peatu na sellel siin pikemalt, sest ilmselt on tegemist nähtusega, mis ei puuduta ainult osaalusega lauseid.

Kui võrrelda kümnet aktiivseimat verbi eesti ja soome keeles, võib siingi täheldada küllaltki suurt sarnasust. Esikohal mõlemas keeles on verb 'olema', teisel 'tulema'. Sealt edasi on järjekord küll pisut erinev, kuid ka 'juhtuma', 'kuulduma', 'esinema', 'jääma' on mõlema keele esikümnes olemas, seega tervelt kuus aktiivseimat verbi on ühised. Tõlkides tihti asendatakse üldkasutatavam esikohasõna mõnega teise esikümnesse kuuluvaga, eriti just sellisega, mis teise keele esikümnest puudub.

Subjektsõna puudutavad reeglid on mõlemas keeles praktiliselt ühesugused ja vastavad grammatikates esitatutele. Rõhutada võiks ehk, et mõlemas keeles mitmekesisema valiku subjektsõnu annavad laused,

milles lisatingimusi rohkem, eriti just kohamäärustega laused.

Lõpuks võib ehk nentida, et eesti ja soome keeles osaaluse esinemistingimused ning kasutuse ulatus põhijoontelt on ühesugune. Muudatused tulenevad ennekõike leksikoloogilistest, morfoloogilistest ning muudest süntaksilistest põhjustest. Ainult osaalust hõlmavaid muutusi on vähe.

KASUTATUD KIRJANDUS

1. K. Mihkla, L. Rannut, E. Riikoja, A. Admann "EESTI KEELE LAUSEÕPETUSE PÕHIJÕONED 1.", Tallinn 1974
2. H. Rätsep "EESTI KEELE LIHTLAUSETE TÜÜBID", Tallinn 1978
3. A. Hakulinen, F. Karlsson "NYKYSUOMEN LAUSEOPPIA", Helsinki 1979
4. A. Hakanen "Normaalilause ja eksistentsiaalilause", "SANANJALKA", 14/1972, lk. 36-74
5. K. Häkkinen "Kontrastiivisesta kielentutkimuksesta", FENNISTICA 8, ABO AKADEMI, KONTRASTIIVISESTA TUTKIMUKSESTA, Toim. Mauno Koski, Turku, 1987, lk. 5-25
6. G. Karlsson "Totaalisuus ja partiaalisuus suomen lauseopin käsitteinä ja termeinä", SANOMIA, Turku, 1979, lk. 45-61
7. V. Yli-Vakkuri "Partitiivisubjektin toiset juuret. Eräs kvantiteetin ilmaisuusjärjestelmän ilmentymä", SANOMIA, Turku, 1979, lk. 155-193
8. "Tutkimushanke Itämeren piirin kielten kieliooppillinen vertailu - Studia comparativa linguarum orbis Maris Baltici", STUDIA COMPARATIVA LINGUARUM ORBIS MARIS BALTICI 1, Toim. V. Yli-Vakkuri, Turku, 1993, lk. 9-12.

MATERJALI ALLIKAD

1. SCLOMB-i korpusest pärit eesti- ja soomekeelsed paralleellaused:

V. Huovinen "HAVUKKA-AHON AJATTELIJA", Porvoo, 1960

V. Huovinen "HAVUKKA-AHO MÖTLEJA", Tallinn, "Loomingu"
Raamatukogu" 36/1959, tõlkinud H. Lepik

M. Unt "SÜGISBALL", Tallinn, 1979

M. Unt "SYYSTANSSI", Yväsckylä, 1980, tõlkinud E. Lille

2. Kirjandus, millest pärinevad 2. peatüki analüüsis kasutatud laused:

H. Nõu "TIIGER, TIIGER", Tallinn, 1990

M. Metsanurk "PUNANE TUUL", Tartu, 1928

K. Ristikivi "TULI JA MULD", Lund, 1978

K. Rumor "KRUTSIFIKS", Tallinn, 1989

A. Gailit "TOOMAS NIPERNAADI", Tallinn, 1967

H. Sergo "PÕGENIKE LAEV", Tallinn, 1966

F. Sivers "Maapagu nii ja teisiti", TULIMULD 1/1989

A. Rannit "Viiteid kaljudelle", TULIMULD 1/1989

V. Uibopuu "Mõtteid Uhe mälestusteose puhul", TULIMULD 1/1989

POSTIMEES 4., 6., 7. mai 1993

HOMMIKULEHT 6. mai 1993

RAHVA HÄÄL 6. mai 1993

PÄEVALEHT 6. mai 1993

SISUKORD

Sissejuhatus.....	2
1. Osaaluse esinemistingimustest.....	7
1.1. Eesti keeles.....	7
1.2. Soome keeles.....	8
1.3. Ühist ja erinevat.....	12
2. Osaaluse kasutamine eesti keeles.....	14
2.1. Olemasolulaused.....	15
2.2. Kvantorlaused.....	21
2.3. Omajalaused.....	23
2.4. Kohalaused.....	28
2.4.1. Lokaalkohalaused.....	28
2.4.2. Direktsionaalkohalaused.....	32
2.5. Tulenemislaused.....	34
Kokkuvõtteks.....	35
3. Osaalusega lausete võrdlus eesti ja soome keeles.....	39
3.1. Eesti keele laused soomendatuna.....	40
3.1.1. Olemasolulaused.....	40
3.1.2. Kvantorlaused.....	46
3.1.3. Omajalaused.....	49
3.1.4. Kohalaused.....	53
3.1.5. Tulenemislaused.....	61
3.2. Soome keele laused eestindatuna.....	63
3.2.1. Olemasolulaused.....	64
3.2.2. Kvantorlaused.....	66
3.2.3. Omajalaused.....	69
3.2.4. Kohalaused.....	72
3.2.5. Tulenemislause.....	80
3.3. Tõlgetes ilmnenu erinevustest.....	81
Lõppjäreldotsi.....	83
Kasutatud kirjandus.....	89
Materjali allikad.....	90
Sisukord.....	91